

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Філософський факультет
Кафедра політичних наук

**«ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА В УКРАЇНІ ТА ГРУЗІЇ
(ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)»**

Кваліфікаційна робота
за спеціальністю 052 – Політологія
Освітній рівень «Магістр»

Студентки:

II курсу магістратури
денної форми навчання
спеціальності «Політологія»
Савчук Катерини Володимирівни

Допущено до захисту:

Завідувач кафедри _____

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцент
Федорченко Володимир Миколайович

КИЇВ - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Сутність та основні моделі інституту президентства.....	7
1.1. Основні підходи до розуміння інституту президентства.....	7
1.2. Основні моделі інституту президентства	12
РОЗДІЛ II. Політичні особливості формування інституту президента в Україні та Грузії.	21
2.1. Формування інституту президента в політичному просторі України.....	21
2.2. Формування інституту президента в політичному просторі Грузії.....	35
РОЗДІЛ III. Політико-правові основи інституту президента.	45
3.1. Політико-правовий статус Президента в Україні.....	45
3.2. Політико-правовий статус Президента в Грузії.....	53
РОЗДІЛ IV. Оптимізація інституту президента.....	62
4.1. Політико-правові засади оптимізації інституту президента в Україні та Грузії.....	62
4.2. Основні напрями вдосконалення інституту президента в Україні та Грузії.....	69
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вивчення діяльності політичних інститутів сьогодні виступає одним із основних та найбільш досліджуваних напрямів сучасної політології. У вивченні політичних інститутів досить часто особливе значення надається саме тому, як відбувається трансформація інститутів, який механізм їх виникнення і яким закономірностям він відповідає.

Інститут президентства сьогодні має одне із найважливіших значень, без його вивчення неможливо повністю здійснити дослідження конституційного ладу, системи публічної влади тієї чи іншої країни. Саме в особливостях такого інституту досить яскраво та чітко відображається вся специфіка політичного режиму в конкретній країні, а також особливості її історичного та політичного розвитку.

Кожна із держав у своєму існуванні має свої характерні національно-історичні особливості та традиції, що відповідно не можуть не позначитися на відповідному змісті та формі організації влади в цілому, і також включаючи роль Президента в системах як парламентської, президентської так і змішаної форми правління. При цьому, в сучасних умовах кожна із держав, у нашому випадку це Україна та Грузія має враховувати загальні особливості розвитку органів влади, включаючи становлення президентства, його відповідний образ, місце та роль в системі владних інститутів, механізми взаємодії, а також шляхи формування їх діяльності, які склалися протягом багатьох десятиліть і навіть століть.

Держави, що з'являються на пострадянському просторі, у становленні своїх інститутів досить часто враховують історичний досвід попередників, при цьому варто згадати і США, де у свою чергу склалася досить стійка організація влади Президента. Вивчаючи досвід сусідів, які раніше були у складі СРСР, досить часто держави сприймають ті чи інші інститути в організації публічної влади, при цьому в певній мірі йдуть своїм шляхом.

Звичайно, на організації влади позначається як місцеві, національні так і ментальні особливості, а також характерні харизматичні риси політиків, що знаходилися чи знаходяться при владі, відповідно це певним чином впливає на реалізацію норм конституційного права, що закріплюють інститути влади, у тому числі і інститут президентства.

Історично-правовий аналіз становлення та розвитку інституту президентства залишається на сьогодні досить складною та актуальною проблемою, як в теоретичному так і в практичному контексті, що у свою чергу вимагає спеціального історично-правового дослідження. Сучасне звернення до даної проблеми є своєчасним із урахуванням того, що в розвитку та функціонуванні інституту президентства явно існують нові тенденції. Тим самим, інститут президентства виступає одним із головних інтегруючих та консолідуючих чинників в країнах. Тому, із урахуванням ролі даного інституту в житті кожної країни, можна стверджувати, що саме від його розвитку залежить доля всієї країни. Саме цим, на мій погляд, і обумовлюється актуальність представленого дослідження.

Метою кваліфікаційного дослідження є з'ясування особливостей становлення і функціонування інституту президентства в Україні та Грузії, визначення основних шляхів їх оптимізації.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

- виявити основні підходи до розуміння інституту президентства;
- розкрити основні моделі інституту президентства;
- визначити особливості формування інституту президентства в політичному просторі України та Грузії;
- розкрити політико-правовий статус інституту президентства в Україні та Грузії;
- проаналізувати політико-правові засади оптимізації інституту президентства в Україні та Грузії;
- визначити основні напрямки вдосконалення інституту президентства в Україні та Грузії.

Об'єктом дослідження виступає інститут президентства.

Предметом дослідження є сутність та особливості інституту президентства в Україні та Грузії.

Методи дослідження. Методи дослідження обрано з урахуванням його мети, об'єкта та предмета. Методологічною основою дослідження є філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, які надали змогу проаналізувати визначену проблему в різних аспектах та науково обґрунтувати дані положення.

Системний метод дозволив розглянути інститут президентства в контексті політичної системи, а також дозволив поглянути на інститут президентства в контексті моделі «питання-відповідь».

Інституційний метод дав можливість вивчити інститут президентства, як важливий механізм в системі органів державної влади.

Історичний метод дозволив розкрити закономірності виникнення та розвитку інституту президентства, як в Україні так і в Грузії, і допоміг виявити фактори та причини його виникнення.

Компаративістський метод, який дозволив зіставити зміст моделей інституту президентства в Україні та Грузії, при цьому виявити загальне, особливе та одиничне в досвіді їх функціонування.

Структурно-функціональний аналіз використовується для виявлення взаємодії структурних елементів політичної сили, включаючи функціонування в ній інституту президентства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення та висновки не тільки мають науково-пізнавальну значимість, але можуть бути використані на практиці.

В науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку наукових досліджень інституту президентства в Україні та Грузії.

В початковому процесі – при підготовці навчальних посібників, методичних рекомендації, під час лекції та практичних занять по курсах

«Політологія» та «Конституційне право», а також бути використаними в підготовці та читанні спецкурсів.

Структура кваліфікаційної роботи визначається метою, завданнями та предметом дослідження і складається зі вступу, 4 розділи, які охоплюються 8 підрозділами, висновку та списку використаних джерел. Список використаних джерел містить 107 найменувань і розташований на 10 сторінках.

РОЗДІЛ I. Сутність та основні моделі інституту президентства.

1.1. Основні підходи розуміння інституту президентства

Для визначення та позначення сукупності відносин, що пов'язані із феноменом президентства, досить часто в політичній та правовій науці використовуються різні терміни, такі як: президентство, інститут президентства, президенталізм, президентська форма чи системи правління президентури.

Велика кількість світової політичної практика підкреслює, що державні інститути управління безперервно еволюціонують і відповідним чином змінюються в ході свого історичного розвитку, відповідно у нашому випадку інститут президентства не є винятком. Однак, варто зазначити, що формування інституту президентства практично завжди було викликано пошуком оптимальної форми правління, яка відповідала б певним вимогам відповідного етапу розвитку суспільства, і тим самим сприяла б стійкості та стабільності його функціонування та розвитку.

Становлення та розвиток інституту президентства виступає певним результатом постійних змін на викликів, які одночасно містять як внутрішню, так і зовнішню природу. У результаті чого такий інститут в кожній політичній системі виступає наслідком певної здатності самої системи впоратися з такими викликами і знаходити відповідний в той же час необхідний компроміс. Сьогодні виступає певна необхідність в побудові і відповідному обґрунтуванні системи наукових поглядів уже на існуючі політичні процеси та явища в кожній країні. Тому, необхідність формування внутрішньо узгодженої і одночасно структурованої конструкції, основу якої, має становити концептуальне осмислення досліджуваного явища в певній його цілісності та динаміці, поряд із відповідними теоретичними висновками і практичними рекомендаціями. Це відповідно стосується нашого поняття *«інститут президентства»*.

У політичній літературі досить часто під словом «президент» (*лат. Praesidens (praesidentis)* – той, що сидить попереду) визначається, як одноособовий пост глави держави в країнах саме з республіканською формою правління. Відповідно статус Президента передбачає його обрання населенням або призначення Парламентом на чітко визначений термін, який визначається в кожній країні відповідно до законодавчих актів, тобто згідно із конституційно-правовими нормами [61, с.197]. Президентом є людини, що займає найвищу виборну державну посаду у визначеній державі і відповідно наділяється певними повноваженнями для здійснення його діяльності. Також, варто відмітити, що головною відмінністю Президента від монарха є те, що посада Президента належить йому не про праву народження, а в результаті отримання посади в конкурентній боротьбі, здійснюючи доведення своїх переваг перед іншими кандидатами на посаду перед населенням відповідної країни.

Існуюче поняття «інститут президентства» виступає досить складним утворенням, варто визначити, що багато залежить від того, що саме хоче побачити в ньому суб'єкт, який здійснює його досліджує. Тут варто згадати думку Дж. Сарторі, що досить велика кількість політологічних термінів з часом наповнюються всілякими смислами і значеннями, формуючи в досить різних дискурсах, які відповідно сприяють розширенню цих концептів, «появи в них різних відтінків і смислів»[77].

Термін «інститут президентства» незважаючи на його неодноразове використання як в конституційній так і в політологічній літературі, до сьогодення немає чіткого тлумачення. Це засвідчується тим, що досить часто використовуються такі словосполучення, як «інститут президента»[5], «інститут президенталізму»[23] та «інститут президентства»[54], які розглядаються, як рівнозначні поняття, що відповідно не мають принципових відмінностей, що у свою чергу породжує виникнення нового дискусійного питання.

Розглядаючи ці поняття, варто зазначити, що наприклад «інститут президенталізму» досить часто розглядається, як особлива форма здійснення президентського правління. [22, с.5]. У свою чергу, Оксфордський словник таке поняття визначає, як «систему або практику президентського правління». Такий режим передбачає зосередження в руках Президента великої кількості повноважень. В.Г.Егоров визначає, що президенталізм є однією із форм республіканського правління з певним домінуванням влади Президента[21]. Таким чином, дане поняття можна визначити, як відповідний та необхідний метод здійснення державної влади, при якому здійснюється забезпечення не тільки юридичного але і фактичного верховенства влади Президента, і відповідна підпорядкованість і підзвітність йому Уряду та Парламенту.Також поняття президенталізм передбачає всенародне обрання глави держави і відповідно зосередження в руках Президента визначеної країни значних виконавчих та законодавчих повноважень.

Що стосується визначення понять «інституту президента» та «інститут президентства» варто зазначити, що при дослідженні цих понять, велика кількість науковців їх відокремлюють. Наприклад, А.Д.Гулієва, вважає, що здійснювати ототожнення таких понять, як «інституту президента» та «інститут президентства» є некоректним, що у свою чергу мають розглядатися у різних площинах[15]. Визначаючи, що «інституту президента» виступає інститутом тієї чи іншої сфери права, як от конституційного права країни, в свою чергу «інститут президентства» є інститутом певної держави.

Інша частина науковців вважаю, що такі поняття нічим не відрізняються між собою і їх варто розглядати в одній площині. Наприклад, А.Канатбек, зазначає, що поділ таких понять є некоректним і досліджуючи їх окремо, дослідники все одно говорять про одне й те ж. Науковець наводить аргументації, що у всіх визначеннях завжди присутня складова, як «президент», а також ці поняття включають в себе однакову кількість елементів, як главу держави, обсяг його повноважень та функцій і сферу

поширення президентської влади. У підсумку дослідження цих понять, виділимо, що все ж це є різні поняття так як поняття «інститут президентства» повною мірою відображає сутність даного інституту[42].

Так, наприклад Т.Е.Каллаген розглядає інститут президентства, як «сукупність владних повноважень Президента в сфері державного управління, заснованих на конституційних нормах, що регулюють функціонування президентської влади»[41]. У свою чергу інший підхід пропонує М.А.Краснов, який вважає, що президентство, як і абсолютна монархія, виступає, як втілення ідеї «батьківства»[49, с.10] При цьому, він відзначає, що монарх як і Президент, по суті, виконує функцію так званого «батька нації». Інший науковець, І.Д. Хутінаєв у своїй роботі здійснює розмежування понять «інститут президентства» і «правовий статус президентства», відзначаючи, що саме президентство виступає первинним і з огляду на це відповідний інститут являє собою більш широкий зміст. У свою чергу правовий статус президентства визначає порядок виконання своїх функціональних обов'язків, що як правило визначаються конституційно-правовими нормами конкретної держави. Інститут президентства включає в себе норми, що стосуються президентських виборів, реальний сформований на практиці об'єм повноважень Президента, прецеденти здійснення ним своїх повноважень, організацію та порядок функціонування установ, що забезпечують роботу Президента[88].

Проаналізувавши підходи, які склалися у світовій практиці щодо тлумачення поняття інституту президентства, можна виділити основні його риси, які властиві Президентам практично всіх держав:

- як правило, Президент завжди є виборною посадовою особою;
- виконання функції глави держави;
- є главою виконавчої гілки влади, або приймає участь у виробленні певних рішень виконавчої влади, виступає ініціатором прийняття законів, роль арбітра в системі органів влади;

- Президент не підпорядкований і не залежить від інших державних органів влади;
- зобов'язаний дотримуватися обмеження, що встановленні конституційно-правовими нормами та іншим законодавством конкретної держави;
- користується великим політичним впливом, здійснюючи верховне керівництво політичними справами держави.

При дослідженні даних понять варто звернути увагу, що ж собою являє саме поняття «інститут». Тут варто, згадати думку С.Хантінгтон, який визначив, що інститути як стабільні, значущі і відтворюванні моделі поведінки [100]. Якщо розглянути це поняття з боку неоінституціоналізму, варто згадати думку Дж.Марч і Й.Ольсен, які вважають, що інститут це шляхи (способи), за якими політична поведінка глибоко впроваджується в інституційну структуру правил, норм, очікувань та традицій[105,с.110].Найбільш поширеним у політологічній практиці є нормативний підхід, щодо визначення поняття «інститут». Так, наприклад американський соціолог Т.Парсонс визначав, що інститут це загальні моделі норм, які окреслюють категорії запропонованого та забороненої поведінки в соціальних відносинах, для людей в їх взаємодії один з одним як членів суспільства і його різних підсистем та груп»[107].

Однак, сьогодні у сучасній політології досить широкого поширення набула дефініція нобелівського лауреата в галузі економіки Д. Норта, який у своїй праці визначив, що інститути як би «заштовхують» суспільство в певну колію, з якої потім важко вибратися. Тому, у будь-якому випадку у суспільстві завжди утворюється «суміш» ефективних та неефективних інститутів, і відповідно саме співвідношення між ними визначає в кінцевому рахунку відповідну траєкторію соціального розвитку [13, с. 44]. Тому, досить цікаво та важливо поставити питання про те, саме в якому ступені спочатку задані рамки інституту президентства впливають на розвиток подальшого трансформаційного режиму[62].

Таким чином, у своєму дослідженні, будемо використовувати саме поняття «інститут президентства». Тому що, саме це поняття досить результативно слугуватиме проведеному аналізу складних, багатопланових проблем в аспекті діяльності органів державної влади у визначеній країні. Тому, використання саме такого поняття у нашому дослідженні дозволить нам здійснити визначення його сутності і відповідно з'ясувати основні напрямки становлення та формування інституту президентства в політичній системі, як українського так і грузинського суспільства. Здійснений аналіз, дозволяє нам з'ясувати, що інститут президентства –виступає, як владний інститут, що передбачає сукупність владних повноважень Президента в сфері державного управління, які в значній мірі залежить як від конституційних норм, що здійснюють регулювання президентської влади, так і від політичної діяльності Президента, будучи своєрідним «прочитанням» Конституції[17, с.26].

1.2. Основні моделі інституту президентства

Інститут президентства у сучасному світі існує більше ніж в 150 країнах світу, маючи в кожній свої характерні особливості, що враховують його порядок обрання, статус, повноваження та відповідальність. Після відповідного відходу від монархічної форми правління, саме Президент, що обирається народом визначеної країни, став певним символом єдності, представляючи загальні інтереси і відповідні потреби, як всередині країни, так і за кордоном. Сьогодні ж такий інститут має значний вплив на різні аспекти, як соціально-економічної так і в суспільно-політичному житті країни.

При здійсненні теоретико-методологічного аналізу використаємо досить поширену модель, яка була запропонована американським політологом Д.Істон «виклик-відповідь». Практично у всіх державах, де відбувалася інституалізація президентства, виникала певна необхідність в системних відповідях на виникаючі виклики в країні, що відповідно актуалізуються перед самою політичною системою. Першою країною в світі,

де з'являється інститут президентства є США і викликом для цього була колоніальна залежність від Великобританії, яка на той час існувала в країні [99]. Також французький досвід становлення та розвитку інституту президентства може бути розглянутий в контексті теорії політичної системи Д.Істона, яка передбачає наявність «входу» і «виходу» і відповідно спрацьовується в режимі «виклик-відповідь». Однак варто зазначити, що така модель, як «виклик-відповідь» з'явилася в політичному обороті коли розпочала набирати популярність цивілізаційна теорія англійського історика А.Тойнбі, тому це може здатися не зовсім справедливою для оцінки переваг інституту президентства в інших досліджуваних країнах, як у нашому випадку - Україна та Грузія [85].

Дослідження інституту президентства дає право згадати досить відому працю американського політолога Х.Лінца «Небезпеки президентства». У своїй роботі автор, послідовно демонструє, як відбувається становлення та розвиток парламентських демократій, що поступово із певною закономірністю спонукає до впровадження політичної демократизації. Проведений автором аналіз, як парламентської так і президентської системи, підтверджує, що «перша все ж частіше призводить до встановлення стабільної демократії, парламентаризм у свою чергу виступає певним гарантом збереження демократії»[56].

Досвід президентства в США стає досить зразковим для інших політичних систем, які відповідно теж прагнуть до інституалізації президентства. Такі тенденції послужили певною оцінкою з боку політичного співтовариства. Однак, варто зазначити думку А.Валенсуела, яка розмірковуючи з приводу оптимальної форми правління для держав Латинської Америки, зазначав, що «президентська форма правління виявляється успішною тільки в Сполучених Штатах»[6, с.10]

Великий досвід країн Латинської Америки стає певною необхідною базою для концептуалізації моделі «делегованої демократії» автор якої є аргентинський політолог Г.О'Доннелл, виходить з припущення, що режим,

який з'явився на світ в результаті падіння авторитаризму і відповідно який Ф.Шміттер і Х.Лінц називають «неконсолідованою демократією», гарантуючи йому вкрай нестабільне майбутнє, що здатний продемонструвати зразки певної і досить тривалої стійкості. Така стійкість народжується, як певне поєднання досить сильної президентської влади і нерозвиненості всіх інших соціальних і політичних інститутів держави, які досить часто здатні надати цій владі певну протидію. Тому, саме в такому досить хиткому положенні, з точки зору Г.О'Доннелла, є більша кількість переваг для опозиції.

Сьогодні інститут президентства займає одне із ключових місць в політичній системі суспільства, але реальне наповнення президентської влади визначається не тільки політичною кон'юнктурою, а й відповідними традиціями країни, національною психологією, культурно-цивілізаційним кодом та положенням держави на міжнародній арені[51, с.35]. Хоч і сьогодні інститут президентства існує в багатьох країнах світу, однак у кожній країні характеризується своїми унікальними особливостями, які відрізняють його від інших державних інститутів.

Так, наприклад, в країнах із парламентською формою правління Президент визначається конституційно-правовими нормами лише як главою держави і надзвичайно обмежений у повноваженнях. Тому досить часто владні повноваження Президента у республіках парламентського типу виражені досить слабо. При цьому, Президент за такої форми правління, крім представницьких функцій також володіє досить серйозними повноваженнями закріпленими конституційними нормами. У президентській та напівпрезидентській республіці Президент має однозначно більшу владу, зливаючись із виконавчою владою і відповідно очолює її, як наприклад в США або стоїть над трьома гілками влади, виконуючи роль певного арбітра.

Інституалізація президентства, поступово відбувалася в країнах і дозволила ряду авторів розпочати велику кількість дискусії щодо президентської системи правління. Такі дискусії про інститут президентства

у різних формах правління все частіше виникають в політичному дискурсі. Значна різниця в політичних практиках здійснення влади досить справедливо породжує різні форми президентських систем правління і сприяє їх класифікації. При дослідженні інституту президентства англійські політологи Дж.Кері та М.Шугарт виділяють наступні ознаки президентської системи правління:

- наявність всенародно обраного «володаря» повноважень верховної виконавчої влади (одноосібного або колегіального);
- чітко регламентовані терміни повноважень всіх виборних органів державної влади;
- виборні виконавчі органи влади мають конституційні повноваження, призначати Уряд і визначати його склад;
- Президент наділяється нормами Конституції певними правами у законодавчій сфері[94, с.110].

Розглядаючи політичні системи з інститутом президентства, російський науковець А.В.Кыневу свою чергу пропонує враховувати наступні ключові критерії, такі як:

- структуру електорального корпусу (народ/Парламент);
- систему обрання;
- поєднання або диференціація повноважень глави держави і глави виконавчої влади;
- порядок і спосіб формування Уряду;
- наявність/відсутність у глави держави конституційно-правових повноважень розпустити Парламент;
- наявність/відсутність ліміту на кількість переобрання;
- спосіб організації заміщення посади Президента[54,с.129]

Звичайно, що роль інституту президентства виявляється досить різною в залежності від того, який саме тип республіки ми розглядаємо, чи це парламентська, президентська чи змішана форма правління.

Так, наприклад в парламентських республіках (наприклад, Австрія, Грузія, Німеччина, Індія, Ірландія, Польща, Португалія та ін..) як правило, законодавчий орган здійснює обрання Президента, у якого зазвичай відсутні повноваження на розпуск Парламенту і відсутні виконавчі компетенції. Тобто, фактично у такому випадку Президент наділяється лише певними представницькими повноваженнями, однак це не заважає йому в умовах сучасної західної демократії володіти політичним впливом та авторитетом, а також здійснювати вплив на формування як внутрішньої, так і зовнішньої політики держави.

У президентській республіці (наприклад, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Узбекистан та ін..) як правило, Президент обирається всенародно і який відповідно із конституційно-правовими нормами вважається главою держави та одночасно главою Уряду. У свою чергу, Президент здійснює призначення членів Уряду за умови затвердження їх Парламентом, який він не має права розпускати. Однак, Парламент у свою чергу, не має права висловити недовіру Уряду. Тому, досить часто механізм дострокових виборів відсутній, тобто чітко обговорений порядок заміщення посад.

У напівпрезидентських республіках (змішаних) (наприклад, Алжир, Єгипет, Румунія, Україна, Литва, Сирія та ін..) конституційно-правові норми передбачають, що Парламент та Президент обираються загальним голосуванням. Однак, володіючи значною владою, глава держави у свою чергу зобов'язаний враховувати необхідну розстановку політичних сил в законодавчому органі і якщо він не в його користь, то відповідно він змушений буде призначити опозиційного Прем'єр-міністра, що користується підтримкою більшості в законодавчих зборах. При такому розгляді варто згадати французького соціолога та політолога М.Дюверже, який у своїй роботі визначив, що напівпрезидентській системі властиві такі основні елементи інституту президентства:

- глава держави повинен бути обраний на основі загального виборчого права;

- на противагу йому існують прем'єр-міністр і міністри, які можуть правити лише за наявності парламентської довіри;

- Президент може розпустити Парламент[98, с.49].

Проаналізувавши усі існуючі типи республіки і роль інституту президентства, необхідно звернути увагу на переваги та недоліки даних видів республіканської форми правління, що у свою чергу є необхідною для підвищення аналітичного інструментарію при подальшому дослідженні та аналізі інституту президентства саме в Україні та Грузії:

1. Парламентська республіка.

До переваг парламентської системи правління варто віднести:

- Президент зазвичай представлений, як своєрідний арбітр, однак має незначні можливості для проведення незалежної політики. Інститут президентства поступається за своїм статусом та повноваженнями Парламенту і Уряду, дозволяючи їм повною мірою здійснювати свою діяльність.

- мінімізація можливостей узурпації державної влади однією людиною або певною групою осіб. У такому випадку з однієї сторони, парламентська республіка менше спрямовує політичних акторів до узурпації влади. З іншого боку, навпаки, відбувається встановлення значного консенсусу, що у свою чергу дозволяє приймати політичні рішення в певному процесі торгу та здійснювати врахування інтересів усіх політичних акторів.

2. Президентська республіка.

До переваг такої системи правління варто віднести:

- Президент, як правило виступає символом єдності влади, тим самим виконуючи роль національного лідера;

- виборність Президента, що ґрунтується на громадському виборі на користь конкретної кандидатури;

- зазвичай, у Президента відсутні повноваження щодо розпуску Парламенту, що у свою чергу ліквідує загрозу дострокових парламентських виборів. В такому випадку президентська республіка є більш стабільною.

При цьому, така форма правління може мати велику кількість спірних моментів, які виділяються у відсутності гнучкості системи, тобто де Президент обирається на конкретно визначений термін і відповідно не може бути зміщений за політичних міркувань; президентське правління в меншій мірі, ніж парламентаризм, сприяє стабільності демократичних режимів; наявність сприятливих умов для здійснення концентрації в руках Президента більших повноважень, що у результаті призводить до серйозних небажаних наслідків в управлінні державою.

3. Напівпрезидентська республіка (змішана).

Перевагами такої системи правління є:

- об'єднання позитивних якостей президентства та парламентаризму, що у свою чергу сприяє створенню більш стабільної і в той же час гнучкої виконавчої владою, що є політично відповідальною перед законодавчими органами[92, с.154];

- Президент може виступати, як певний зовнішній посередник. Наприклад, Франція де відбувається чергування парламентських та президентських форм правління. Та залежно від того чи отримає президентська партія більшість в Парламенті.

- в країнах, де глава держави обирається на основі загального голосування, відповідно має владу глави держави, що у свою чергу, як правило перевищує владу глави держави у парламентській республіці;

Таким чином, аналіз показує, що у кожній з трьох видів республіки є свої як позитивні так і негативні моменти саме в аспекті функціонування інституту президентства. При цьому, найбільш впливовим суб'єктом політики є інститут президентства в президентській республіці, де відповідно глава держави конституційно-правовими нормами наділяється досить широкими виконавчими повноваженнями, але при цьому його реальні

можливості впливати на представницький орган є досить обмеженими. Проте, як показало дослідження, що реальний обсяг повноважень Президента саме в напівпрезидентській республіці, залежить саме від необхідної розстановки політичних сил всередині країни. Так, наприклад, якщо парламентська більшість надає підтримку йому з усіх ключових політичних питань, то відповідно Президент у такому випадку здійснює об'єднання повноваження глави держави, прем'єр-міністра і Парламенту. При цьому поділ виконавчої та законодавчої влади, як правило відсутній.

Для визначення президентської системи правління американський політолог А.Лейпхарт, пропонує здійснювати використання трьох чітко визначених критерії:

- не залежати від довіри законодавчих зборів, а відповідно мати встановлений фіксований термін повноважень;
- обиратися всенародно[103, с.66];
- здійснювати володіння верховною владою, одноосібно[102].

Цілком очевидно, що форма державного правління визначається гнучким динамічним інститутом, що у свою чергу є досить сприятливим до змін в залежності від політичної кон'юнктури. Проте, не варто здійснювати спрощення уже існуючих різноманітних моделей організації влади, що відповідно мають свої особливі характерні історичні традиції та відповідну національну специфіку. Тому, в значній кількості держав, здійснюється певна демократизація інституту президентства, який у результаті стає важливим елементом політичної системи. Здійснюючи свої повноваження щодо ініціювання політичних реформ, які сприяють результативній демократизації та політичній модернізації суспільства, глава держави виступає значним гарантом непорушності конституційних основ державного устрою. Тому, Президент наділяючись відповідними конституційними повноваженнями, може досить активно здійснювати використання свого потенціалу та ефективно вирішувати важливі політичні та соціально-економічні проблеми розвитку держави та суспільства.

Таким чином, інститут президентства виступає, як владний інститут, тобто певна сукупність владних повноважень Президента в сфері державного управління, які в значній мірі залежать, як від конституційних норм, що регулюють функціонування президентської влади, так і від політичної діяльності Президента. Проведений теоретико-методологічний аналіз існування та функціонування інституту президентства дозволить зробити нам висновок, що такий інститут залежить не тільки від наявних об'єктивних, а й від суб'єктивних якостей глави держави. Відповідно підставою ефективності моделі інституту президентства виступає, сильна особистість Президента, який здатний приймати рішення і впевнено позиціонувати себе в будь-якому політичному процесі.

РОЗДІЛ II. Політичні особливості формування інституту президента в Україні та Грузії.

2.1. Формування інституту президента в політичному просторі України

Існування значної кількості аспектів становлення, характеристики та відповідного визначення місця інституту президента в процесі реалізації державної влади були дослідженні у працях як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Класиками вивчення інституту президента справедливо вважають Г. О'Доннел, С. Ліпсет, Дж. Сарторі. Аналіз великої кількості наукових публікацій свідчить, що теоретико-методологічні і відповідно практичні аспекти вивчення інституту в контексті конституційного права, були висвітлені у наукових роботах В.Сухоноса, В.Шаповала, В.Шатіла, Г.Журавльова, М.Зелінська, А.Колодія та В.Погорілка та інші. Дослідженням щодо становлення інституту президента в Україні займалися М.Карамзіна, Н.Кононенко та В.Бараєв, Г.Кривчик.

Формування інституту президента відбувається за наявності певних визначених умов та підстав. Тому, варто визначити складові інституту президента, які певним чином здійснюють необхідний вплив на формування інституту президента на території України. У свою чергу український науковець Н.Плахотнюку своїй роботі визначила, що «складовими інституту президента» виступає низка норм, які відповідним чином здійснюють впорядкування суспільних відносин, учасником яких виступає саме Президент України[65, с.3]. Таким чином, звідси виділяють підстави, які спонукали до введення інституту президентів України:

- існування історичних традицій, які характерні саме республіканській формі правління;
- наявність історичних традицій, що стосуються розподілу влади;
- наявність певних умов для створення інституту президента;

- наявність в партійних документах положень, що стосувалися організації влади в Україні із подальшою можливістю включення до державних органів посади Президента України;
- недоцільність виконання президентських функцій саме «колегіальним главою держави» під час перебування УРСР у складі СРСР;
- процес інституалізації поста Президента СРСР у 1990 року та неспроможність керівництва СРСР призупинити процес розпаду Союзу;
- проголошення принципу розподілу влади;
- існування суб'єктивних підстав для введення інституту і подальше обрання Президента України[65, с.9].

Формування та розвиток інституту президента в кінці ХХ ст. на території України розпочинається разом із відповідним формуванням нової державності. Тому, такий інститут має порівняно коротку історію, оскільки при СРСР інститут президента, як такий був відсутній. Однак, як показує дослідження, що все-таки було здійснено кілька спроб для його заснування.

Перша спроба була розроблена при прийнятті нової Конституції СРСР 1936 року, яка сприйняла ряд ідей, що стосувалися «поділу влади». Тим самим, в Конституції було визначено, що законодавча влада відносилася до повноважень Верховної Ради СРСР. Уряд РНК СРСР (Рада народних комісарів) відносився до числа законодавчих органів і відповідно іменувався, як вищий виконавчий та розпорядчий орган державної влади СРСР. Відповідно, що в таку систему органів, на думку Б.М. Лазарева, цілком міг би вписатися і Президент. При цьому пропонувалося здійснювати обрання Голови Президії Верховної Ради СРСР населенням країни, однак проти цієї ідеї виступив Йосип Сталін, зазначивши, що такі дії суперечитимуть самій ідеї створення радянської держави.

Чергова спроба здійснити введення в Радянський Союз інститут президента була розроблена в середині 1960-х років. Згодом, у 1964 році Микитою Хрущовим було створено відповідну комісію, що займалася підготовкою проекту нової Конституції, де передбачено здійснити введення

поста Президента в СРСР. Комісією була підготовлена відповідна глава в проекті Основного закону, проте з відходом Микити Хрущова у відставку робота Конституційної комісії була перервана і такі дії не отримали продовження[55].

Наступні більш реальні кроки по введенню президента в СРСР були зроблені наприкінці ХХ ст. Саме в 1985 році було направлено депутатами ради записку Генеральному секретарю ЦК КПРС Михайлу Горбачову про доцільність запровадження в Радянському Союзі поста Президента. Однак, у свою чергу Михайло Горбачов, вважав за потрібне залишити недоторканність радянської системи правління, відповідно в які не передбачалося місця для інституту президента[52].

Як зазначає, український дослідник С.А. Авакьян, що введення інституту президента в усіх республіках СРСР сприяло не тільки збереженню впливу КПРС, а й відповідно звільнення Генерального секретаря від опіки партії. Колишніми партійними лідерами на рівні Союзу та союзних республік саме інститут президента дозволяв не тільки здійснити збереження влади, а й відповідним чином здійснювати необхідну боротьбу з монополією партійного керівництва, яка на той час існувала майже у кожній державі[1, с.15].

Відповідні процеси протікали і на території України, при цьому інститут президента в повній мірі не був наповнений реальним змістом та необхідним функціоналом. Однак було очевидно, що пост Президента в Україні, як і в будь-якій іншій союзній республіці, був насправді потрібним.

На початку 1990-х років Україна, як і ряд інших країн пострадянського простору, постала перед серйозним вибором, яку саме політичну модель варто розвивати в державі. Проте, Україна мала достатньо підстав для введення інституту президента. До таких підстав, в першу чергу варто віднести існування в Україні певного роду історичних традицій республіканської форми правління та відповідного поділу влади; по-друге, необхідно відзначити інституалізацію поста Президента СРСР в 1990 році та

нездатність керівництва СРСР зупинити відповідний процес розпаду СРСР; по-третє, наявність значних суб'єктивних підстав для введення інституту президента та обрання Президента України були викликані зіткненням інтересів політичних сил. Перераховані вище фактори відіграли досить значну роль в становленні та формуванню інституту президента України і відповідно виступили ключовими у реформуванні державної влади[24, с.10].

Варто зазначити, що за наявності як об'єктивних так і суб'єктивних підстав, для становлення інституту президента в Україні, таке формування відбувається не одразу. Спершу Президент визначається, як найвища посадова особа в державі, згодом конституційно-правові норми закріплюють його пост, як глава держави й глава виконавчої влади. Сьогодні, згідно із нормами Конституції України, які закріплюють, що Президент України є главою держави, який виступає від її імені. Тобто, він виступає гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина[36].

Процес перетворення української влади фактично розпочинається саме із прийняттям Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, де було визначено, що в Україні державна влада реалізується за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу і судову[18]. Можливо це і покликала до запровадження інституту президента на території України. У результаті чого, такий інститут мав здійснити певну трансформацію із так званого досить символічного колективного інституту в сторону більш реального одноособового позапарламентського інституту.

Велика кількість прихильників незалежності України виступали за підтримання ідеї запровадження інституту сильного Президента. Вони вважали, що саме президентська влада здатна досить швидко здійснити ліквідацію радянської політичної системи. Однак, супротивники незалежності України, насамперед це депутати-комуністи, які були консервативно налаштовані, наполягали на введенні інституту слабого Президента як глави держави, якого відповідно обиратиме Парламент.

Таким чином, для з'ясування особливостей інституту президента в Україні, варто розглянути та проаналізувати сутність кожного етапу становлення.

Перший етап становлення (1991-1995 рр.) президентсько-парламентський період, так званий етап українського державотворення. Проте на цьому етапі конституційно-правового регулювання, як зазначає А.Гулієва, інститут президента не був повністю обґрунтований, цілісно та послідовно, зрештою як і вся система республіканського державного правління в Україні у визначеному періоді[96, с.63]. У червні 1991 року Верховна Рада на своєму засіданні прийняла Постанову «Про вибори Президента Української РСР», норми якої передбачали запровадження поста Президента Української РСР до прийняття нової Конституції, а також було визначено провести відповідні вибори Президента Української РСР у 1991 році[69].

5 липня 1991 року Верховна Рада прийняла три важливих закони конституційного значення: Закон «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнення до Конституції Української РСР»[32], «Закон про вибори Президента України»[34] та «Про Президента Української РСР» [33]. У статті першій передбачалося: «Заснувати пост Президента Української Радянської Соціалістичної Республіки». Згідно із такими положеннями закону, Президент визначався найвищою посадовою особою Української держави і главою виконавчої влади. Відповідно саме з цієї дати бере свій початок процес становлення та розвитку інституту президента в Україні. Згодом, а саме 17 вересня 1991 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного закону) Української РСР», відповідно до якого було змінено конституційно-правові норми, що стосувалися Президента[35]. У тексті Конституції слова «Президент Української РСР» замінили на «Президент України». Саме такими нормативно-правовими актами було створена необхідна правова база для запровадження в Україні інституту президента.

1 грудня 1991 року одночасно із проведенням всеукраїнського референдуму, відбуваються вибори Президента України, де політичний устрій України набув якості саме президентської республіки. За результатами всенародного голосування перемогу на президентських виборах одержав Леонід Кравчук, ім'я якого входить в історію, як ім'я першого Президента незалежної України.

Теоретичним підґрунтям становлення президента на даному етапі виступала концепція нової Конституції України, що була схвалена та прийнята Верховною Радою УРСР 19 червня 1991 року. Проте, процес прийняття нової Конституції розтягнулося на кілька років. Проекти Конституції, які були розроблені у 1992, 1993 роках виступали певним предметом нових дискусій, що виникали між різними політичними силами, які здійснювали розгляд інституту президента в якості ключового фактору впливу в боротьбі за владу та економічні активи[26, с.10].

За час перебування Леоніда Кравчука на посту Президента України (1991-1994 рр.) країна розпочала досить стрімко здійснювати вихід зі стану зовнішньополітичної ізоляції і відповідно відкрила для себе багато нових можливостей на міжнародній арені[83, с.75]. Тому, інститут президента, як і перший Президент України, виступав феноменом спадкоємності влади в рамках історичних подій деідеологізації держави та відповідною відмовою від партійної монополії. Започаткування інституту президента та відповідне законодавче закріплення статусу Президента, як глави виконавчої влади виступало певною підставою для здійснення подальшого формування президентської форми організації державної влади на території України[76].

Досить слушно М.Кармазіна: «Першому Президентові України Леоніду Кравчуку катастрофічно забракло знань та умінь, системності мислення та лідерських якостей, з одного боку, для увиразнення посади Президента в системі влади, надання їй чітких політичних обрисів (форми), дбайливого закладання засад її демократичності (змісту), з іншого, - для позитивних

перетворень усередині держави за допомогою (а, можливо, і всупереч) пострадянської номенклатури» [44, с.355].

Короткий термін президентства Леоніда Кравчука виглядало, як підлаштуванням під наявну ситуацію (глави держави; усього механізму державного управління; народу України, якому потрібно було боротися за виживання; частини опозиції, яка після здобуття Україною незалежності була готова до співпраці з Президентом). На жаль, не запровадилось створення та закріплення на законодавчому рівні так званих правил гри для української політики, політичних партій та їх лідерів і для суспільства в цілому; не відбувалося кардинальних змін в інституційному дизайні та суті політичних інститутів [66, с.769; 57, с.293].

У результаті проведення других президентських виборів, що відбулися 1994 році перемогу отримує Леонід Кучма, що спирався на підтримку з боку промислового директорату, частини номенклатури та лівих політичних сил. У своїй інавгураційній промові наполягав на тому, що основним інструментом здійснення загальнодержавної політики є посилення єдиної виконавчої вертикалі. Однак, через кілька місяців після приходу до влади він відзначив, що «Економічна стабілізація неможлива без чіткого поділу влади, посилення її виконавчій гілці... Вертикаль виконавчої влади повинна пронизувати всі рівні держави – від Президента до міста і села» [53, с.30]. Таким чином, з одного боку, Президент демонстрував свою прихильність щодо існуючого принципу поділу влади, а з іншого – здійснював підкреслення необхідності посилення саме виконавчої влади, як гарантії економічної та політичної стабільності.

Прагнення Президента до значного розширення своїх повноважень та відповідного зміцнення виконавчої влади покликало початок тривалого торгу з Парламентом. Результатом такого торгу стало прийняття відповідного рішення, яке було викладене у формі певного договору. 8 червня 1995 року було укладено Конституційний договір між Верховною Радою України (далі – ВРУ) та Президентом України, про основні засади організації та

функціонування державної влади і місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України терміном на один рік [47]. Фактично така форма договору принципово змінила існуючі правила гри щодо функціонування інституту президента.

Як зазначає український науковець О.Погорілко, що за Конституційним договором політична система у результаті отримала «сильного» Президента і відповідно «слабкого» Прем'єр-міністра. Тобто, Прем'єр-міністр здійснює організацію та координацію роботи Уряду, діючи в межах визначених Президентом. «Слабкість» Прем'єр-міністра порівняно із «потужністю» Президента виявлялася в тому, що Уряд взагалі, і Прем'єр-міністр зокрема, були винесені за межі парламентського впливу та відповідного контролю[8, с.300].

Другий етап становлення інституту президента в Україні розпочинається з 1996 року, саме у цей період відбувається перехід країни від президентської до президентсько-парламентської республіки. 20 березня 1996 року на розгляд ВРУ було внесено четвертий проект Конституції, а 28 червня 1996 року Конституція України була ухвалена ВРУ [36]. При цьому, переважна більшість основоположних рис нового устрою, насамперед інституту президента, були взяті з Конституційного Договору.

За Конституцією 1996 року, Президент України визначався главою держави і виступав від її імені. Як глава держави, Президент України був гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержанням Конституції України, прав і свобод людини і громадянина[36]. Таким чином, конституційно-правові норми здійснили винесення інституту президента за межі виконавчої влади. Із прийняттям Конституції відбулося завершення одного з важливих етапів побудови, як правової системи загалом, так і систем влади та державного управління і відповідно відбулося закріплення правового статусу Президента України й основи його правової діяльності.

14 листопада 1999 року Леонід Кучма був переобраний на пост Президента України. Свій другий президентський термін розпочав зі спроб здійснити реформування політичної системи. У квітні 2000 року, Леонід Кучма ініціював проведення референдуму щодо внесення конституційних поправок. Загалом передбачалось реалізувати шість поправок: можливість внесення недовіри ВРУ на всеукраїнському референдумі в якості підстави для розпуску ВРУ; можливість здійснення розпуску Парламенту у разі не сформування протягом одного місяця парламентської більшості або незатвердження трьох місяців державного бюджету; здійснити скасування депутатської недоторканності; зменшення чисельності депутатів з 450 до 300; здійснити формування двопалатного Парламенту, де одна з палат представляла б інтереси регіонів; прийняття Конституції не Парламентом, а саме всеукраїнським референдумом. Однак, перше та шосте питання після звернення опозиційних депутатів до Конституційного Суду, у результаті якого були визнані неконституційними і в підсумковий бюлетень не ввійшли[74].

Однак, Леонід Кучма все ще повернувся до відповідного проекту реформування конституційної формули наприкінці свого другого президентського терміну. У жовтні 2002 року була створена комісія з проведення конституційної реформи, а 5 березня 2003 року був виданий відповідний указ Президента[70]. В якому було визначено здійснити перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління. Леонід Кучма вважав, що «Президентсько-парламентська система відіграла дуже важливу історичну роль, особливо в перші роки державності, забезпечуючи стабільність, як суспільства так і держави. Але сьогодні... ситуація в економіці – стабільна, відбулось поступове економічне зростання... Тепер слід іти далі... Маємо перейти до політичної системи, що відповідає найбільш поширеній у демократичних країнах Європи парламентсько-президентської моделі» [72, с.4]

Форми та методи управління другого Президента Леоніда Кучми у сучасній українській історії отримали досить непривабливу назву так званого «кучмізму». Найбільш характерними ознаками існування інституту президента за період правління Леоніда Кучми варто визначити (якщо говорити про негативні сторони) :

- закріплення та посилення «кучмізму» стало можливим завдяки колективному вибудовуванню механізму влади, політичному шахрайству.

- значне використання демократичних процедур, демократичної риторики чи демократичних форм політичної участі (виборів, голосування, опитування громадської думки, референдумів тощо), які були покликані стати певною необхідною ширмою для: 1) фальсифікації процесу народного волевиявлення 1999, 2002 та 2004 років; 2) приховування перманентного розширення сфери тіньової політики Президентом України; 3) здійснення легітимізації недемократичних прагнень Президента; 4) здійснення необхідного конструювання для потрібної президентові структури українського Парламенту; 5) здійснення маніпулювання політичною свідомістю та поведінкою електорату;

- формування політичних інститутів, з одного боку, демократичних за формою, однак не за стилем та методами роботи (наприклад, КСУ), а з іншого цілком неконституційних (Адміністрація Президента України (сьогодні Офіс Президента України));

- ігнорування норм Конституції та чинних законодавчих актів України, які досить свідомо здійснювали гальмування процесу прийняття нових правил гри в країні;

- формування специфічного механізму управління державою, вкрай громіздкого і корумпованого. Нагромадження значної влади у руках Президента, що у свою чергу призводило до певного дублювання повноважень владних інститутів;

- функціонування на тлі формальної багатопартійності «партії влади», що було структурно несталі, з постійно рухливим партійним ядром від однієї політичної сили до іншої;

- зовнішня політика України, передбачала нескінченну кількість «стратегічних партнерів», що супроводжувалася євроатлантичних і європейських прагнень (а насправді євросимуляцією)[44, с.358].

Новий, третій етап розвитку інституту президента розпочинається з 2004 року, який пов'язаний із черговими президентськими виборами в Україні, де перемогу отримує Віктор Ющенко. Політична криза, що виникла після другого туру президентських виборів поставила питання про здійснення необхідних політичних перетворень в Україні[87, с.11]. Основні політичні сили підтримували ідею, щодо перегляду повноважень Президента України. У результаті чого, було знайдено необхідний компроміс, який 8 грудня 2004 року ВРУ прийняла у вигляді пакету змін до Конституції, тим самим розпочавши процес перетворення України в парламентсько-президентську республіку[27, с.10]. При цьому, конституційна реформа не призвела до зміни функцій глави держави, тобто Президент України так само залишався гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержанням Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст..102 Конституції України).

У монографії українського науковця М.Ф. Орзихстверджується, що конституційні кризи, які відбулися в Україні за часи президентства Віктора Ющенка у так званому владному трикутнику «Президент-Уряд-Парламент» було обумовлено існуючим політичним конфліктом, що пов'язаний з перерозподілом владних повноважень, коли на посадах Президента та Прем'єр-міністра знаходять особи, що представляють суперницькі політичні сили[45, с.179].

Підсумовуючи результати президентства Віктора Ющенка, дослідники визначають його значний особистий внесок у послідовному відстоюванні інтересів українства, захисту його історії, культури та мови. Однак,

політична реформа, що відбулася 2004 року здійснила певне розбалансування відносин між гілками влади. Але запорукою до невдалого політичного курсу Президента стали його особисті риси, а також не сформована парламентська більшість задля підтримки своєї діяльності. Наслідки так званої бездіяльності третього Президента України Віктора Ющенка обумовили здійснити повернення до президентської форми правління та відповідної жорсткої боротьбу суб'єктів політичного процесу за виконання контролю над силовими відомствами [9].

Наступний, четвертий етап розвитку інституту президента в Україні, розпочинається із 2010 року, який знову був пов'язаний із президентськими виборами, де перемогу отримує Віктор Янукович. Розпочинається відповідний процес повернення країни до президентсько-парламентської форми правління. При цьому, Президент у ВРУ не отримав і не здійснив формування підтримки конституційної більшості. В результаті був обраний найбільш короткий шлях змін, що стосувалися інституту президента – через КСУ, який 30 вересня 2010 року своїм рішенням визнав неконституційним Закон України «Про внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року №2222, вказавши на порушення при його прийнятті і відповідно зобов'язав владу привести законодавство у відповідність з нормами Конституції зразка 1996 року [73]. У свою чергу Віктор Янукович зазначив, що «зміни в Конституцію вносилися поспіхом, в угоду політичному моменту, що були причинами постійних конфліктів у владі».

З цього приводу варто зазначити позицію, яка була оформлена у вигляді Окремої думки, суддею Конституційного Суду В.І. Шишкіна, який вважав, що наявна юридична невизначеність частини Рішення, насамперед вказує на недотримання принципу верховенства права та Конституційний Суд України, здійснивши конституційний перегляд існуючого устрою влади в державі, перебрав на себе повноваження установчої влади в державі [63].

У ході своєї політичної діяльності Президентом було здійснено відмову від євроатлантичних прагнень української держави і відповідно задекларував так званий позаблоковий статус зовнішньої політики, яка була закріплення в Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року[31]. Таким чином, непослідовність та некоректність дій Віктора Януковича на посту глави держави, з погляду суб'єктивних чинників та впливу зовнішньої діяльності, яка здійснювалася Президентом виступає певною еволюцією поглядів четвертого Президента України щодо європейської інтеграції країни. На думку вітчизняних науковців, причинами такої провальної діяльності Віктора Януковича, як глави держави у порівнянні із його попередниками є наслідок перенесення досить особистих властивостей характеру на політичні відносини країни, які вкрай завадили йому для здійснення подальшої успішної політичної діяльності.

П'ятий період становлення інституту президента, бере свій початок з лютого 2014 року, коли Президент України Віктор Янукович самоусунувся від виконання своїх закріплених конституційних повноважень. Цьому передувало рішення української влади, щодо не підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом на саміті «Східного партнерства» в кінці листопада 2013 року, що у свою чергу спричинила чергову гостру політичну кризу в країні[25, с.10].

22 лютого ВРУ керуючись статтею 112 Конституції України (в ред.. від 08.12.2004 р) виконання обов'язків Президента України на період обрання і вступу на пост нового Президента України було покладено на представника опозиції Олександра Турчинова, який на той час був Головою ВРУ. Одночасно, було прийнято постанову, що стосувалася самоусунення Президента України від виконання своїх конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента на 25 травня 2014 року. Водночас, вступає в силу закон про повернення до Конституції редакція від 2004 року, нормами якої передбачалося здійснити повернення України до парламентсько-президентської форми правління.

25 травня 2014 року під час протестів, які проходили в країні, відбуваються позачергові вибори Президента України, де відповідну перемогу у першому турі отримує Петро Порошенко, що стає п'ятим Президентом України. Влада Петра Порошенка розпочала здійснювати побудову нової української держави, яка відповідно потрапляє в центр уваги, що в результаті виникають досить завищені вимоги та очікування. Варто зазначити, що Петру Порошенку вдалося певним чином здійснити легітимізацію влади, яку досить часто в західній пресі називали тимчасовим Урядом. Таким чином, відбулося часткове подолання політичної кризи в країні, було здійснено підтримку загального напрямку реформування і відповідне встановлення відносин із Заходом.

Згідно із нормами Конституції, 2019 рік є роком чергових президентських виборів. На цьому етапі інститут президента перебуває у черговому стані трансформації. Перемогу на виборах отримує Володимир Зеленський, який виступає достатньо новою особистістю в політиці України. Новообраний Президент та його команда відразу ж розпочали досить активний процес розробки заходів, які були спрямовані із вступом на пост Президента України.

Перші кроки діяльності на посаді Президента України, і подальша діяльність Володимира Зеленського продемонструвала значне посилення його ролі у системі поділу державної влади, як глави держави. Очевидно, що парламентсько-президентська форма правління та достатньо обмежені конституційні повноваження у сфері виконавчої влади, не стали на заваді щодо фактичного здійснення влади і її відповідне накопичення. Така незмінність конституційної моделі форми правління, поділу влади та інших суттєвих формально-юридичних обставин та фактичний статус Президента України суттєво зазнав змін, відповідно інституту президента в Україні отримав досить нові, раніше не притаманні йому риси.

Таким чином, проведений аналіз дає нам можливість зробити певні висновки, щодо становлення та функціонування інституту президента в

Україні. По-перше, одним із головних напрямів конституційної модернізації в Україні має стати вдосконалення інституту президента, саме в частині чіткого конституційно-правового визначення його статусу, а також відповідне формування нових механізмів та гарантій його діяльності.

По-друге, досить важливим кроком конституційного наповнення статусу Президента України є закріплення основних принципів, якими він керується у здійсненні своєї діяльності. До них можна віднести такі принципи, як верховенство права; законності; гуманність та пріоритет прав і свобод людини і громадянина; гласності; демократичності; індивідуальної відповідальності за прийняті рішення і поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. При цьому, має здійснюватися збереження за Президентом України статусу відповідного гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

2.2. Формування інституту президента в політичному просторі Грузії

У зв'язку із розпадом СРСР і утворенням нових незалежних та суверенних держав виникає певна необхідність, щодо конституційно-правового оформлення та закріплення нової державності. Значна кількість держав здійснили вибір саме на користь республіканської форми правління, що одночасно здійснили закладення так званого фундаменту становлення інституту президента. Відповідно Грузія не залишилась в стороні. Грузія досягла незалежність саме в результаті розпаду СРСР в 1991 році і від цього часу вважається, що в країні розпочався процес становлення інституту президента.

8 жовтня 1990 році в Грузії відбулася зміна комуністичної влади і шляхом демократичних виборів на чолі правління державою виступила політична сила «Круглий стіл – вільна Грузія», лідером якої був

ЗвіадГамсахурдіа. Тим самим, 14 листопада Парламент нового скликання прийняла Закон «Про оголошення в Республіці Грузії перехідного періоду».

Однак, влада ЗвіадаГамсахурдіа не розробила та не затвердила проект нової Конституції, і відповідно її не було прийнято. Однак, якби такий проект Конституції був розроблений та прийнятий, і якби він був заснований на положеннях Основного закону Демократичної Республіки, слід припустити, що посади Президента в нормах нової Конституції не знайшла б свого відображення, так як нормами Конституції Грузії 1921 року такий пост в країні не був передбачений. При цьому, про Президента нічого не було сказано і вищезгаданому законі перехідного періоду.

9 квітня 1991 року Парламентом Республіки Грузії оголошено про відновлення державної незалежності Грузії, і на тому ж засіданні було прийнято рішення про заснування посади Президента в країні. У рішенні було зазначено: «З метою вдосконалення державного устрою Республіки Грузії, зміцнення суверенітету країни, свободи і безпеки, ... буде доцільним ввести пост Президента Республіки Грузії»[108,с.1].

Парламент Республіки Грузії на своєму засіданні 14 квітня 1991 року прийняла Закон «Про введення посади Президента і внесення у зв'язку з цим змін і поправок до Конституції Республіки Грузії» [37]. Під час розгляду питання заступник Голови Парламенту Акакій Асатіані роз'яснював, що «Для справжньої свободи і незалежності на цьому етапі боротьби грузинського народу особливо необхідно, щоб внутрішню і зовнішню політику країни здійснював Президент, на якого покладаються великі повноваження і відповідальність перед народом»[89]. Також на засіданні Парламенту було обрано першого Президента незалежної Грузії, яким став ЗвіадГамсахурдіа. Новообраний Президент Грузії на сесії Парламенту прийняв присягу та приступив до виконання своїх обов'язків, розпочинаючи створювати так званий напівавторитарний режим. Такий режим, передбачав певну монополізацію влади і засобів масової інформації, намагався здійснити підпорядкування інституту громадського суспільства під суцільний контроль

з боку «Круглого столу». При цьому, відбулося закладення початку існування інституту президентана території незалежної Грузії.

На посаді Президента Грузії ЗвіадГамсахурдія виступав не тільки «церемоніальним» та «Шанованим» Президентом Грузії. Він мав усі повноваження, які були характерні для президентської республіки, тим самим будучи на посаді виступав не тільки главою виконавчої влади, але і фактично керівником держави. Як визначає велика кількість науковців, що без його згоди та волі в країні не вирішувалися навіть незначні питання.

2 вересня в країні проходять мітинги, які знаходилися під керівництвом Національно-демократичної партії Грузії (далі - НДП), на яких було висунуто вимогу щодо відставки Президента та Уряду Грузії до самоліквідації та перевиборів Парламенту. В результаті чого, 11 вересня вимогу щодо негайної відставки ЗвіадаГамсахурдіа, отримала підтримку 25 політичних лідерів партій. Однак, у заявах керівників, які здійснили організацію мітингів в середині країні не було чітко зазначено, що їм не сподобалося в Грузії, існування самого інституту президента чи ЗвіадГамсахурдіа на цій посаді.

Після відповідного зміщення ЗвіадаГамсахурдіа з посади Президента Грузії в березні 1992 року Едуарда Шеварднадзе було обрано головою Парламенту, але фактично на цій посаді він вважався як глава держави. Намагаючись здійснити легітимізацію свого становища, як глави держави, Едуард Шеварднадзе бере кермо влади у свої руки[19, с.39].

Суттєвим поворотним моментом в країні виступає прийняття Парламентом 24 серпня 1995 році нової Конституції, що стало досить важливою стратегічною перемогою Едуарда Шеварднадзе. Працюючи над проектом цієї Конституції, грузинська політична та юридична еліта не розглядала питання, чи потрібен Грузії Президент, обрання парламентської чи президентської форми правління, яка з них більше відповідала б природі нації, її сучасній соціальній та політичній реальності[78, с.277].

Нова редакція Конституції Грузії здійснила певне розмежування повноважень між гілками влади і фактично здійснила зміцнення форми

президентського правління. Президент Грузії виступав главою держави і одночасно здійснював керування виконавчою владою. Відповідно положення Конституції досить істотно здійснили розширення компетенції Президента.

5 листопада 1995 року в країні відбуваються другі президентські вибори, де перемогу отримує Едуард Шеварднадзе. Згідно із редакцією Конституції 1995 року Грузія за формою державного правління була президентською республікою. Президент у свою чергу був главою держави і виконавчої влади. Він керував та здійснював зовнішню та внутрішню політику держави, а також здійснював забезпечення діяльності державних органів відповідно до Конституції[46].

Перш за все, безумовно, необхідно розглянути ту конфігурацію правління в Грузії, що була утверджена за першою редакцією Конституції, прийнятої у серпні 1995 року. На жодному етапі роботи державної конституційної комісії протягом двох з половиною років не обговорювалася ідея президентської республіки, із 13 запропонованих проєктів, що були розроблені комісією жодна з них не передбачала такої варіації розподілу влади.

Протягом усього процесу передбачався лише варіант відповідної організації Уряду за принципом Кабінету, проте відсутність згоди з питань формування Уряду і форм парламентського контролю призвело до того, що в якості «виходу» з ситуації, що склалася, була саме президентська форма правління, яка була запропонована в ході конституційної реформи політичним об'єднанням «Союз реформаторів». Тому, зведення виконавчої влади на рівень однієї особистості – Президента – зовсім не означало існування «сильної» президентської влади. Однак, творців Конституції Грузії 1995 року ця особливість була сприйнята іншим чином, саме бажання зміцнити владу Президента призвело до того, що при прийнятті Конституції вони зупинили свій вибір саме на президентській республіці.

Щодо політичного стилю Едуарда Шеварднадзе, як глави держави Грузії, можна сказати, що він виступав певним уособленням авторитарного

політичного лідера. Усі політичні інститути, Конституція, органи влади та самоврядування виступили певним фасадом сучасної державності, які були необхідні для демонстрації їх існування в республіці на міжнародній арені. Однак, за таким фасадом переховувався саме реальний фактор стабільності персоніфікованої системи Шеварднадзе, тобто так звана неформальна мережа старої номенклатури, а також пов'язана з нею система корупції [13, с.52]. Американський експерт С.Джонс зазначав, що «персоніфікація влади при Шеварднадзе висловлювала колапс державних інститутів» [101, с.39].

Чергові парламентські вибори, що відбулися в країні 2 листопада 2003 року істотно змінили становище чинного Президента Грузії Едуарда Шеварднадзе. Причиною цьому було не погодження опозиції із оприлюдненими результатами парламентських виборів, у результаті чого висунули ультиматум Едуарду Шеварднадзе – піти у відставку з поста Президента Грузії. Залишаючи пост під час протестів, що відбувались у цей період увійшли в історію, як «революція троянд» саме коли грузинській опозиції вдалось увірватись в Парламент і фактично повалити режим правління Едуарда Шеварднадзе. Однак, як визначають міжнародні спостерігачі, що ці парламентські вибори були проведенні із багатьма порушеннями [82, с.252].

Практично «революція троянд», що відбувалася в країні практично відкрила шлях до правління державою Міхеїла Саакашвілі. Нова політична сила – національний рух, що прийшла до влади революційним способом не відмовилася від інституту президента в Грузії. Так, як Міхеїл Саакашвілі та його політична команда в складі партії «Нових реформаторів» спробували на практиці здійснити достатньо глибокі структурно-функціональні зміни, як в структурах державної влади, так і в усіх інших сферах суспільно-політичного життя традиційного грузинського суспільства, на підставі примусового впровадження так званого ліберально-індивідуалістичних культурних цінностей. Однозначно, метою таких політичних кроків була певна зміна

цивілізаційно-геополітичного коду Грузії та відповідне перетворення її з пострадянської країни в країну так званої «нової демократії».

У свою чергу грузинська ліберальна політична еліта, при реалізації в практичну діяльність свої теоретичні цілі, практично керувалася підходом відомого ліберального філософа Джона Стюарта Мілля: «Свобода, як принцип, не прикладений до стану речей, коли людство ще не досягло здатності вдосконалюватися шляхом вільної та рівної дискусії... До цього часу люди можуть залишатися варварами, а деспотизм – законний спосіб управління варварами, якщо він не являється їхньою метою виправлення та використання коштів, які дійсно спрямовані до цієї мети»[58, с.104].

Початок 2004 року стає періодом формування нової влади, коли на президентських виборах переважною більшістю населення Міхеїл Саакашвілі був обраний Президентом Грузії[14]. Після вступу на пост глави держави, Міхеїл Саакашвілі запропонував здійснити конституційну реформу, суть якої зводилася до значного розширення повноважень Президента Грузії. Тим самим, в країні відбувалося відновлення поста Прем'єр-міністра, а Парламент у свою чергу отримував право відправляти Уряд у відставку, реально реформа здійснювала розширення повноваження Президента. У свою чергу, глава держави отримав можливість розпустити Парламент, у випадках передбачених законом, що явно підсилювало виконавчу владу. В результаті чого, 5 лютого Парламент затвердив у першому читанні поправки до Конституції Грузії[16, с.34].

Масове невдоволення соціально-економічною ситуацією, що виникло в 2007 році разом із політичною кризою – арештом колишнього міністра оборони В.Окруашвілі, який засуджував та звинувачував правління Грузії у зловживанні владою, що відповідно здійснило виникнення вуличних акцій протесту. Однак, вони були досить жорстоко придушені поліцією. Міхеїл Саакашвілі використовував політичну конфронтацію з власною вигодою, провівши в січні 2008 року дострокові вибори, на яких він отримав чергову перемогу. По суті, ці вибори виявилися безпрецедентними, оскільки за всю

історію країни після здобуття незалежності, такі вибори були справді конкурентними, але саме не в контексті лібералізації виборчої системи, а в плані участі в них реальних політичних лідерів.

Фундаментальною нормою, яка визначала роль та загальну компетенцію Президента у політичному житті країни, була стаття 69 Конституції (редакція від 24.09.2009 р.). Де чітко, у вигляді принципів було сформульовано відповідні сфери впливу Президента Грузії. Згідно із першим пунктом даної статті, у високій посаді Президента здійснюється певне з'єднання ролі глави держави та глави виконавчої влади. Пункт 2 статті 69 виділяє, що в його діяльності відіграють два найважливіші напрямки: перший – керівництво внутрішньою і другий – зовнішньою політикою держави. Також варто зазначити положення, згідно з яким Президент «забезпечує єдність і цілісність країни, діяльність державних органів відповідно до Конституції», що у свою чергу повинно було позначитися в непогрішності як Президента, так і законодавчих органів під час здійснення своєї діяльності[12, с.9].

У 2010 році відбувається черговий перегляд Конституції грузинською владою, відповідно до яких президентські повноваження були значно скорочені, а повноваження Уряду і Парламенту навпаки були розширені. Згідно із новими поправками, які були внесені до основного закону держави, передбачалось, що після президентських виборів, які відбудуться у 2013 році Президент Грузії має іменуватися, як «гарант грузинської держави, його єдності та національної незалежності». При цьому, Президент після 2013 року він ніби формально здійснює керування державою, однак реальна влада переходить саме до компетенції Прем'єр-міністра. Така конституційна модель містила цілий ряд недоліків, в першу чергу це невизначеність у питанні хто є першою особою в країні Президент Грузії чи Прем'єр-міністр.

27 жовтня 2013 року в Грузії проходять четверті президентські вибори, де перемогу отримує Георгій Маргвелашвілі. Це були перші президентські

вибори в історії країні, коли глава держави змінювався не в результаті революцій чи громадянського протистояння, а саме мирним шляхом.

Діючий Президент, як і попередня влада Грузії також здійснювали внесення своїх змін та поправок в Конституцію Грузії. У свою чергу, правляча партія «Грузинська мрія» виграла парламентські вибори в 2016 році, отримавши конституційну більшість і відповідно через місяць розпочала свою роботу над поправками до Конституції. На той час голова Парламенту Іраклі Кобахідзе під час обговорення проекту змін Конституції Грузії, заявив, що: «Справа стосується Конституції Грузії, основного закону країни. Це той документ, який повинен закласти дуже твердий фундамент розвитку демократичних процесів в Грузії. Яка в країні Конституція, така і політична система, політичні процеси, що дуже добре показав грузинський досвід». За великою ймовірністю, зміни торкнуться і інституту президентства.

Однак зміни, що були запропоновані в положення Конституції призвели до певного протистояння Президента Грузії та Парламенту. У результаті чого, 10 жовтня 2017 року Президент Георгій Маргвелашвілі використав своє право вето, наклавши його на прийняття поправок до Конституції. Проте, 15 жовтня 2017 року Парламенту вдалося подолати право вето Президента і затвердити проект нової Конституції, яка остаточно здійснює перетворення Грузії на парламентську республіку.

На той час в суспільстві існували достатньо різні точки зору щодо існування інституту президента в Грузії, однак більшість населення схиляється саме в бік існування сильного президентського інституту. Відповідно до опитування, яке проводилося у 2010 році, 34% були сформовані щодо того, яку саме модель державного правління вони підтримують, 7% не дотримувалися жодної моделі, 4% відмовлялися відповідати. Наступні цифри, які передбачали, що 7% підтримували саме президентську республіку, 25% напівпрезидентську республіку, 16% парламентської республіки зі слабким Президентом і 6% підтримують парламентську республіку без посади Президента. Тобто, у суспільстві щодо

інституту президента існували досить різні настрої, тому постійні зміни в Конституцію, що стосувались насамперед повноважень та прав глави держави, сформували у суспільстві різне розуміння інституту президента в Грузії і його роль в системі органів влади.

Чергові президентські вибори в Грузії відбуваються 2018 року, які є останніми, що проходять шляхом прямого народного голосування, адже наступні президентські вибори в Грузії, будуть проходити за новими внесеними змінами в Конституцію Грузії. Із внесеними поправками, стаття 50 Конституції визначає, що Президент Грузії обирається строком на 5 років без проведення дебатів при відкритому голосуванні обирає Виборча колегія[46]. Тобто, в країні створюється відповідний орган, у вигляді Виборчої колегії, яка складається із 300 членів, до складу такої колегії входять усі члени Парламенту Грузії та вищих представницьких органів Абхазької і Аджарської автономної республіки. Інших членів Виборчої комісії висувають відповідні політичні партії згідно із квотами, що визначаються Центральною виборчою комісією Грузії. При цьому, повноваження новообраного Президента Грузії значно скорочуються, порівнюючи із нормами Конституції 1995 року. Тим самим, Грузія має намір здійснити свій остаточний перехід до парламентської республіки.

Перемогу на президентських виборах у другому турі отримує Саломе Зурабішвілі, яка одночасно стає першою-жінкою Президентом в історії Грузії. Новообраний Президент, обіцяла, що після прийняття присяги, вона стоятиме вище партійних інтересів. У своїй промові вона зазначила, що: «Я обіцяю бути гарантом демократичного розвитку Грузії, свободи особистості і верховенства закону. Я буду використовувати владу президента, щоб Грузія залишилася на шляху демократію. Я буду захищати Грузію і її ліберальні цінності».

Значна кількість науковців, вважають, що саме ці президентські вибори стали досить суттєвим тестом як для правлячої партії, так і для опозиції.

Відповідно перед новообраним Президентом Грузії, стоять досить серйозні виклики як соціально-економічного, так і політичного характеру.

Нові конституційно-правові норми передбачають здійснити остаточний перехід до парламентської форми правління. При цьому, Президент Грузії все ще залишається главою держави та головнокомандувачем, однак всі рішення йому доведеться узгоджувати з Урядом країни. У такому разі Президент фактично виступає, як представницька фігура в країні, при цьому він позбавляється права щодо визначення, як внутрішньої так і зовнішньої політики, і не має права законодавчої ініціативи та припинення виданих Урядом нормативних актів. Тобто, повноваження Президента Грузії зазнали досить значного скорочення, і в такому разі інститут президента в країні досить суттєво послабшав[11].

Необхідно зазначити, що інститут президента в Грузії у своєму становленні пройшов досить плідний шлях свого становлення, який підлягав постійним змінам та поправкам. Однак, інститут президента в Грузії визначають, як досить молодим явищем в політичному середовищі країни і відповідно його організація та діяльність пов'язуються з низкою проблем, що існували та існують сьогодні в країні. Аналізуючи правління кожного із Президентів Грузії, можна визначити, що головною зброєю для них це була Конституція, яка підлягала постійним змінам, поправкам чи доповненням при кожному з Президентів. За роки перебування при владі кожного Президента, значно скоротили свої повноваження тим самим розширивши повноваження Прем'єр-міністра та Уряду. Та незважаючи на те, що Грузія оголосила остаточний перехід саме до парламентської республіки, посада глави держави все ще залишається однією із обговорюваних, так як саме він ототожнюється з безпосередньою владою всередині країни.

РОЗДІЛ III. Політико-правові основи інституту президента.

3.1. Політико-правовий статус Президента в Україні

Правовий статус глави держави, як і будь-якого іншого суб'єкта конституційно-правових відносин, виступає відповідною нормативно-правовою категорією, як правило визначається безпосередньо нормами конституційного законодавства. Так під поняттям конституційно-правового статусу глави держави визначається встановлене нормами Конституції та законодавчими актами становище глави держави, тобто здійснюється визначення його місця та ролі в системі державних органів, перш за все серед вищих органів держави, які відповідно здійснюють визначення його функцій, компетенції та відповідальності[3, с.25]

Особливостями правового статусу та обсяг їхньої компетенції залежить насамперед від форми державного правління. Однак, незважаючи на форму державного правління та реальних повноважень конституційний статус Президента визначається сукупність певних принципів, які в свою чергу відрізняють його від статусу інших державних органів. З приводу цього український політолог П.П.Шляхтун виділяє такі принципи діяльності Президента: незмінюваність, невідповідальність і нейтральність.

Незмінюваність, насамперед полягає в тому, що існує певна неможливість здійснити усунення з поста законним шляхом за життя, як наприклад монарха, або до закінчення встановленого законом строку повноважень, як Президента. Наступний принцип, *невідповідальність* полягає у тому, що будучи на посту Президента, як правило він не несе юридичної відповідальності за свої дії, здійснюючи політику, незалежно від її наслідків, як для суспільства так і для держави. При цьому, Президент може бути притягнутий до юридичної відповідальності у порядку імпічменту у разі вчинення ним злочину. І *нейтральність*, яка полягає у тому, що Президент, як верховний представник має бути політично нейтральною особою, і при цьому перебувати поза політичною боротьбою[67, с.222].

Спершу конституційно-правові норми визначили статус Президента України, як главу держави та главу виконавчої влади. Такий статус Президента також був підтверджений Конституційним договором 1995 року, який існував до прийняття Конституції України. При цьому, такий договір визначив та закріпив основні повноваження Президента України, серед них виділяють: право на призначення Прем'єр міністра; повноваження щодо формування Уряду; призначення та звільнення вище командування Збройних Сил; подання кандидатури для призначення Голови КСУ Верховною Радою; призначати половину складу КСУ; право пропонувати кандидатури на посади голови ВС, голови Вищого Арбітражного Суду, голови Національного банку України для призначення ВРУ, а також надавалося право на створення, реорганізація та ліквідацію міністерств, відомств та інших органів виконавчої влади. При цьому, Президент також наділявся повноваженнями щодо скасування актів, як центральних так і місцевих органів виконавчої влади[48].

Конституція України була прийнята у 1996 року, де було закріплено положення Президента у системі органів державної влади, що у свою чергу викликало додаткові підстави для наукових дискусій, щодо питання визначення місця та ролі глави держави, прямо не віднівши його до жодної із гілок державної влади. Деякі конституційно-правові положення були надмірно широкі, що у свою чергу не завжди вдавалося однозначно трактувати їх зміст. При цьому, в науці конституційного права України до цих пір немає єдиного розуміння, щодо місця та ролі глави держави та єдиного підходу щодо визначення його конституційно-правового статусу.

Також варто визначити, що згідно із нормами Конституції, Президент виконував такі функції: був гарантом національної безпеки, свободи громадян, державного суверенітету, додержання Конституції і законів; введення в життя Конституції і закони України, представляти державу в міжнародних відносинах, вживати заходів щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки тощо [36]. За редакцією Конституції

1996 року, Президент не мав права відправляти Прем'єр-міністра у відставку, а також здійснити призначення на цю посаду без підтримки з боку ВРУ. При цьому, ВРУ наділялася повноваженнями щодо відправлення Президента у відставку, так званого імпічменту.

Розпочинаючи із 2004 року інститут президента характеризується прийняттям нової конституційної реформи, положення якої передбачали здійснити перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки. Проведена політична реформа істотно вплинула на роль та місце інституту президента у сучасній політичній системі України. Відбулися певні обмеження ролі Президента України, які передбачали, що:

1. Президент, стає залежним від ВРУ, щодо визначення кандидатури на посаду Прем'єр-міністра (стаття 85 Конституції України);

2. позбавлення Президента права, щодо відправлення Прем'єр-міністра у відставку. Згідно із положенням статті 87 Конституції України тільки ВРУ могла прийняти резолюцію недовіри КМУ;

3. відбулося значне звуження повноваження Президента щодо призначення на посади міністрів. Тільки міністр оборони та міністр закордонних справ призначаються ВРУ за поданням Президента України (стаття 106 Конституції). При цьому, інші члени КМУ призначаються ВРУ за поданням Прем'єр-міністра України;

4. суттєво змінився вплив Президента на діяльність КМУ. Президент наділявся повноваженнями лише припинити дію актів КМУ за мотивами невідповідності Конституції з одночасним зверненням до КСУ щодо визначення їх конституційності (стаття 106 Конституції).

Очевидно, що така конституційна реформа здійснила введення такої форми правління, коли Президент був наділений досить широкими конституційними повноваженнями. Однак, Уряд в свою чергу спираючись на парламентську більшість, не зосереджували у своїх руках достатніх конституційних важелів, які були притаманні, як правило урядам достатньо розвинених європейських держав.

З 1 січня 2006 року після затвердження ВРУ законопроекту «Про внесення змін до Конституції України» країна знову стає парламентсько-президентською республікою, де відбувається суттєвий перерозподіл владних повноважень між Президентом, КМУ та ВРУ. Згідно із такими змінами, що були внесені в конституційно-правові норми вищим органом виконавчої влади стає КМУ. За зверненням Президента Конституційний Суд України визнав неконституційним Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року, у зв'язку із порушенням процедури його розгляду та прийняття[10]. В результаті чого, відбувається повернення України до президентсько-парламентської форми правління.

Основні риси, які б характеризували повноваження Президента України при вищезазначеній формі правління, передбачені статтею 102 Конституції України відповідно до якої Президент України є главою держави, він виступає певним уособленням держави та державної влади в цілому, а не окремої гілки влади, що у свою чергу обумовило коло відповідних закріплених повноважень, а також його роль та місце в політичному житті суспільства. Крім цього, як глава держави Президент виступає від його імені, гарантує державний суверенітет, територіальну цілісність України, дотримання Конституції, прав і свобод громадян[36]. До того ж, як і раніше, Президент наділяється повноваженнями щодо відповідного керівництва зовнішньою політикою країни, здійснення представництва України в міжнародних відносинах, визначається Головнокомандувачем Збройних Сил України та очолює Раду національної безпеки.

Варто зазначити, що в Україні існує певна конституційна модель організації виконавчої влади, де Президент «не просто функціонально з'єднується із виконавчою владою, а відповідним чином інтегрований в неї, однак з чітко вираженою адміністративною підлеглистю йому органів виконавчої влади». Як визначає, український науковець Л.Т. Кривенко «Президент є главою держави і фактично-главою виконавчої

влади»[50,с.242]. Тобто повноваження, які безпосередньо властиві виконавчій владі, фактично розподіляються між двома суб'єктами, це Президент та Прем'єр-міністр. При цьому, спостерігається так звана подвійна підпорядкованість виконавчої влади, що виділяється характерною особливістю сучасної моделі організації виконавчої влади на території України. Український науковець у галузі конституційного права В.М. Шаповал зазначає, що це є достатньо характерним для країн саме із змішаною формою правління, до якої і відноситься Україна. Це є достатньою відмінністю від президентської системи, де всенародно обраний Президент, як правило здійснює виконання повноважень як глави держави, так і глави Уряду, однак посада глави Уряду може взагалі бути відсутньою. І при цьому парламентська республіка, де реальна виконавча влада відноситься до повноважень Прем'єр-міністра при існуванні монарха чи номінального Президента[92,с.269].

Варто згадати думку українських науковців, таких як В.Аверьянова та А.Крупчан, які в свою чергу не здійснюють ототожнення Президента України з однією із гілок влади, зазначаючи, що виходячи із так званого існуючого «наскрізного» характеру особистості глави держави вказують, що «разом з тим, сам змістовний характер виконавчої влади пояснює природу поєднання Президента із функціями і повноваженнями саме такої гілки влади»[2, с.52].

Сьогодні правовий статус Президента України закріплений в розділі V Конституції України, яка визначає місце та роль Президента в системі органів державної влади та його відповідні взаємовідносини з іншими органами державної влади. Крім цього, конституційно-правові нормизакріплюють його коловідповідальних повноважень та передбачений порядок його обрання та припинення його посадових функцій, порядок заміщення посади Президента України у випадках передбачених Конституцією. При цьому, чинними нормами передбачено конституційно-правову відповідальність за державну зраду та інші злочини.

Під час виконання своїх повноважень Президент України користується відповідним правом недоторканності, що чітко визначено конституційно-правовими нормами. Передбачено відповідальність, як конституційними так і кримінальними нормами за посягання на честь та гідність Президента України. Звання Президента України охороняється законом та зберігається за ним довічно, однак існує виключення, якщо тільки Президент не був усунений з поста в порядку імпічменту (стаття 105 Конституції України).

Таким чином, повноваження Президента України, якими він уповноважується згідно із нормами Конституції України можна систематично поділити на декілька груп.

1. Представницькі повноваження. Президент за межами країни здійснює: представництво держави в міжнародних відносинах, керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, ведення переговорів, укладає міжнародні договори; приймає рішення про визнання іноземних держав; здійснює призначення та відкликає глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях. Щодо внутрішньополітичних відносин варто виділити, що глава держави здійснює забезпечення державної незалежності, національну безпеку та правонаступництво держави; звертається з посланнями до народу та із щорічними позачерговими посланнями до ВРУ про внутрішнє і зовнішнє становище України[36];

2. Повноваження, що стосуються сфери законодавчої влади, безпосередньо ВРУ. Згідно із конституційними нормами Президент та ВРУ здійснюють достатньо різні конституційні функції, і таким чином компетенція Президента не перебуває у конкуренції з компетенцією Парламенту. Тут варто виділити, такі повноваженнями, як: користування правом законодавчої ініціативи у ВРУ; право визначати законопроекти як невідкладні; підписує та офіційно оприлюднює закони, що були прийняті ВРУ; володіє правом вето і накладає його щодо прийнятих ВРУ законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд; здійснює призначення

всеукраїнського референдуму щодо змін Конституції України відповідно із статтею 156, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою; здійснює призначення позачергових виборів до ВРУ у строки, які встановлені Конституцією; припиняє повноваження ВРУ у випадках передбачених нормами Конституції[36];

3. Повноваження у сфері виконавчої влади: вносить подання до ВРУ, щодо призначення Прем'єр-міністра, а також щодо припинення його повноважень; внесення до ВРУ подання щодо призначення міністрів оборони та закордонних справ; право щодо призначення голів місцевих державних адміністрацій (за поданням КМУ); здійснює призначення та звільнення половину складу Ради Національного банку України і Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення; призначає та звільняє Генерального прокурора (за згодою ВРУ); здійснює зупинення дії актів КМУ з мотивів невідповідності Конституції; право щодо скасування актів Ради міністрів Автономної Республіки Крим[36];

4. Повноваження у сфері судової влади. Згідно із принципом поділу влади та незалежності судів Президент України не наділяється правом щодо втручання в діяльність судових органів, однак він активно взаємодіє з цими органами, при цьому здійснюючи певні установчі функції. Це насамперед спостерігається в його повноваженнях, які пов'язані із формуванням органів судової влади, зокрема: наділяється повноваженнями щодо призначення на посади третину складу Конституційного Суду України. Водночас, Президент України наділяється певними квазісудовими функціями – здійснює помилування[36];

5. Повноваження в сфері національної безпеки, оборони та військової політики. Насамперед безпека країни являє собою певний ступінь захищеності життєво важливих інтересів громадян, суспільства і його інститутів, як від зовнішніх так і від внутрішніх загроз. Положення Конституції наділяють Президента такими повноваженнями: призначення на посади та звільнення з посад вище командування Збройних Сил України,

інших військових формувань і відповідно здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони; право щодо внесення до ВРУ подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань; право щодо прийняття у разі необхідності рішення про введення в Україні чи в окремих місцевостях надзвичайного стану; приймає рішення про загальну чи часткову мобілізацію та введення воєнного стану[36];

6. Інші повноваження. Конституційно-правові норми, як правило відносять до компетенції і інші повноваження Президента, що є необхідними для здійснення функцій глави держави. Тут варто виділити такі повноваження: присвоєння вищих військових звань, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини; нагороджує державними нагородами, а також встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними; наділяється повноваженнями, щодо прийняття рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України; приймає рішення про надання притулку; також створює в межах коштів, що передбачені в державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи та служби[36].

Норми Конституції визначають, що Президент України має необхідні повноваження нормативної діяльності, він наділяється правом щодо видання актів у формі указів та розпоряджень, які є обов'язковими до виконання на території України. Виданні Президентом укази та розпорядження носять підзаконний нормативно-правовий характер, що видаються на підставі Конституції та інших чинних законів України.

Припинення повноважень Президента України також передбачені конституційно-правовими нормами, які визначаються у статті 108-112 Конституції. Конституційно-правові норми визначають, що повноваження можуть бути припиненні достроково у разі:

1. відставки;
2. неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
3. усунення з поста в порядку імпічменту;
4. смерті.

Варто зазначити, що сьогодні Конституція України створює необхідне поле, відповідно з яким глава держави все ще залишається домінуючим елементом політичної системи. Тому, інститут президента в Україні знаходиться в стані постійної трансформації, змінюючи певним чином зміст та інтенсивність перебігу політичного життя країни. Слід зазначити, що зміни, які відбувалися в образі повноважень Президента України, мають здійснити необхідну стабілізацію даного інституту, внаслідок чого відбудеться певна корекція існуючої моделі політичної системи.

Однак, одним із важливих та проблемних питань залишається правове регулювання взаємодії Президента з Парламентом. Відповідь на таке питання неможлива поза концептуальним з'ясуванням тієї форми державного правління, яка є відповідно найбільш оптимальною для України. Слушно зазначає, В.Сухонос: «конституційно-правовий статус глави держави і відповідна існуюча в країні форма правління є тісно взаємопов'язаною і розв'язання будь-якого з цих питань є неможливим поза контекстом іншого» [81, с.135].

3.2. Політико-правовий статус Президента в Грузії.

Правовий статус Президента Грузії, як глави республіканської держави, його місце та роль в системі вищих органів влади визначається системою конституційно-правових норм і конституційно-правових відносин, що пов'язані із формуванням та здійсненням президентської влади, його функцій і повноважень, які у своїй сукупності складають конституційно-правовий інститут президента. У першій же статті чинної Конституції Грузії визначено, що Грузія – незалежна, єдина та неподільна держава [46, с.1].

Варто зазначити, що Конституція Грузії на відміну від Конституції України є більш «м'якою», тому що зміни до Конституції вносяться в тому ж порядку, що і в звичайний закон. Поправки приймаються Парламентом 2/3 голосів. У період з 1999 по 2006 роки поправки вносилися в Конституцію близько 12 разів. Так, в 2004 році, після «революції троянд» відбулося значне розширення повноважень Президента і введення посади Прем'єр-міністра, що цілком змінило місце Президента Грузії. У 2006 році, прийняті чергові поправки, що передбачали одночасне проведення президентських і парламентських виборів у 2008 році. У 2010 році був прийнятий Закон «Про внесення змін і доповнень до Конституції Грузії», відповідно до якого в країні вводилася змішана форма правління замість президентської. Такі поправки передбачали певний розподіл влади від Президента до Прем'єр-міністра Грузії. Крім цього, опозиція вважала, що Міхеїл Саакашвілі здійснював відбудовування Конституції Грузії саме під себе, щоб після закінчення президентського терміну залишитися при владі, в особі Прем'єр-міністра.

Розробляючи проект Конституції, члени державної конституційної комісії та члени Парламенту, які приймали Конституцію, уявляли середовище в якому будуть діяти ці конституційно-правові норми. Однак, при слабкості таких елементів політичної системи, як партійна система, сектор неурядових організацій, засоби масової інформації, при недостатньо рівній політичній та правовій культурі необхідно було знайти оптимальний баланс поділу влади. Тобто, який би забезпечив настільки необхідне для перехідного періоду ефективне державне регулювання і в той же час не допустили б виникнення авторитарного режиму. При цьому, члени такої конституційної комісії та члени Парламенти відчували на собі увесь вантаж тоталітарного режиму і очевидні кроки дворічного перебування на при владі партії ЗвіадаГамсухурдія. При розробці приділялась увага практиці державного будівництва в пострадянських країнах, здійснювалась допомога відповідними Західними експертами.

На думку керівника служби політичного прогнозування Інформаційно-аналітичного центру з вивчення суспільно-політичних процесів на пострадянському просторі МГУ Олександра Караваєва, Грузія за формою субординації влади повинна стати саме парламентською республікою і відповідний статус Президента Грузії перестане нести ознаки так званої монополізації влади[75].

З моменту заснування посади Президента в Грузії, відбувається поступовий, разом із тим складний процес заміни радянських форм управління державою на значно сучасні республіканські альтернативи. За основу було взято політичне, ідеологічне різноманіття та принцип поділу влади. На сьогоднішній день можна відзначити, що закладені «державні основи» пройшли значну тривалу перевірку на міцність щодо успішного функціонування республіки.

Конституційно-правовий статус Президента Грузії та його місце в системі державних органів визначається Конституцією Грузії від 1995 року. Однак як було зазначено вище конституційно-правові норми, які визначають статус та повноважень глави держави, підлягали великій кількості змін та поправок, які певним чином здійснювали розширення чи скорочення повноважень Президента Грузії.

Із прийняттям Конституції Грузії 1995 року відбулося введення інституту президента у повному обсязі. При цьому, формою правління Грузії була обрана саме президентська республіка. Президент визначався як главою держави Грузії і одночасно здійснював керування виконавчою владою. Конституційно-правові норми закріпили повноваження Президента, які на той час були визначені у статті 73 Конституції, і передбачали такі повноваження: право щодо укладання міжнародних договорів та угод, ведення переговорів з іноземними державами; за згодою Парламенту призначає членів Уряду – міністрів; уповноважений звільняти міністрів; приймає рішення, щодо відставки міністрів та інших посадових осіб; здійснює подання проекту державного бюджету Грузії до Парламенту після

узгодження з парламентськими комітетами; за згодою Парламенту уповноважений призупиняти діяльність органів місцевого самоврядування; здійснює помилування засуджених та інші[46].

Важливими повноваженнями, якими наділявся Президент Грузії це введення надзвичайного стану і припинення роботи або ж розпуск виборних структур самоврядування або територіальних одиниць в тому випадку, при якому реалізація їх основних функцій представляють досить пряму небезпеку для територіальної цілісності країни, державного суверенітету або для здійснення державними органами своїх повноважень. При цьому, ці положення були продиктовані драматичними подіями громадянської війни, які відбулися в Грузії 1991-1993 років. Варто зазначити, що велика кількість аналітиків відзначають, що ця Конституція «писалася під Шеварднадзе», яка певним чином обіцяла йому забезпечити обсяг необхідної влади в країні[68].

Крім цього, прихід до влади Міхеїла Саакашвілі в результаті подій, що відбулися 2003 року, під назвою «революція троянд» проходив під певним знаком відмови від парламентської республіки та посиленням саме президентської влади. 6 лютого 2004 року в країні було здійснено першу масштабну конституційну реформу, за якої визначалося, що Президент є главою держави. При цьому за результатами такої реформи відбулося істотне розширення повноважень Президента Грузії. Він отримав право на розпуск Парламенту, призначення Прем'єр-міністра, посада якого раніше не існувала в країні, а також дає згоду Прем'єр-міністру на призначення члена Уряду – міністра, і право щодо надання другого громадянства[46]. При цьому в четвертій главі Конституції («Президент Грузії») з'являється новий розділ – «Уряд Грузії». Таким чином, внесені зміни ще більше зміцнили інститут президента в Грузії.

27 грудня 2006 року з ініціативи чинного Президента Грузії Міхеїла Саакашвілі, в Конституцію Грузії були внесені чергові поправки, що передбачали одночасне проведення президентських та парламентських виборів в 2008 році. При цьому, влада чітко визначала, що метою таких

значних змін є небажання грузинської влади тримати країну в режимі щорічного проведення виборів, чи президентських, чи парламентських.

Згодом, 15 жовтня 2010 року в Грузії було здійснено другий масштабний перегляд Конституції. Зміни передбачали, що після 2013 року Президент іменуватиметься не тільки «главою» держави, а також «гарантом» єдності та національної незалежності, тим самим наділяється правом щодо забезпечення функціонування державних органів в рамках повноважень, покладених на нього нормами Конституції. Таким чином, перелік повноважень Президента різко зменшилися, а повноваження Прем'єр-міністра зазнали значного розширення, про що свідчить зміст розділу Конституції «Президент Грузії».

Чергові зміни до Конституції, знову суттєво змінюють становище інституту президента в Грузії. Зміни внесені у 2018 році значно скоротили повноваження Президента Грузії, змінено порядок обрання глави держави, відповідно до яких Президент Грузії буде обиратися не шляхом народного волевиявлення, а через голосування в Парламенті, що є достатньо новим введенням в країні (стаття 50 Конституції). В Грузії утворюється Виборча колегія, яка складається з 300 членів, в тому числі члени Парламенту та представників органів місцевого самоврядування. Таким чином, обмеження президентських повноважень фактично позбавляє главу держави легітимації та унеможлиблює його участь в політичному житті країни в якості альтернативного центру влади. Втім, такі зміни набувають чинності на наступних президентських виборах.

Однак, усі конституційні закони, якими здійснювалося внесення змін в Конституцію Грузії викликають досить серйозну критику з боку правознавців щодо юридичної техніки. Грузинський науковець Н.Вашакидзе визначає, що при аналізі тексту було виявлено велику кількість недоліків як змістовного, технічного, граматичного так і стилістичного характеру, що може бути сприйнятою, як недостатньо кваліфікований підхід до Конституції[7, с.62].

Сьогодні ж норми чинної Конституції закріплюють конституційно-правовий статус Президента Грузії, які визначені у розділі IV. Конституційно-правові норми визначають його як главою держави, гарантом єдності та національної незалежності країни. Одночасно, глава держави є Верховним головнокомандувачем Силами оборони Грузії. Президент обирається строком на 5 років без проведення дебатів при відкритому голосуванні обирає Виборча колегія. Президент є недоторканим і під час перебування на посаді його не можна заарештувати або притягувати до відповідальності. Крім цього, глава держави не має права обіймати будь-яку іншу посаду, займатися підприємницькою діяльністю та отримувати зарплату або іншу постійну винагороду за будь-яку іншу діяльністю[46].

Хоч і повноваження Президента Грузії, після останньої конституційної реформи зазнали значного скорочення, однак варто виділити ті, якими згідно із положенням Конституції сьогодні наділяють главу держави:

1. за згодою Уряду здійснює представницькі повноваження у зовнішніх відносинах, здійснює ведення переговорів з іншими державами та міжнародними організаціями, укладає міжнародні договори, отримує акредитацію послів інших держав та міжнародних організацій та інших дипломатичних представників; призначає та звільняє з посади послів Грузії та керівників дипломатичних місій за рекомендацією уряду;

2. здійснює укладання конституційного договору з Апостольською автокефальною православною церквою Грузії від імені держави Грузії;

3. здійснює призначення на посаду та звільняє з посади командувача оборонних сил Грузії за рекомендацією уряду; призначає одного члена Вищої ради юстиції; бере участь у призначенні Голови та членів Центральної виборчої комісії Грузії у випадках, визначених органічним законом, та у встановленому порядку; висуває кандидатів у члени національних регуляторних органів, які обираються парламентом за рекомендацією уряду;

4. вирішує питання громадянства відповідно до норм, встановлених органічним законодавством;

5. здійснює помилування засуджених;

6. присвоює державні нагороди та премії, найвищі військові, спеціальні та почесні звання, найвищі дипломатичні звання відповідно до норм, встановлених законом;

7. уповноважений призначати референдум з питань, визначених Конституцією та законом, на запит парламенту, уряду або принаймні 200 000 виборців;

8. здійснює інші повноваження, визначені Конституцією[46].

Пунктом 1 статті 53 Конституції Грузії встановлено, що нормативно-правові акти Президента Грузії вимагають підпису Прем'єр-міністра. Тобто нормативно-правовий акт, що вимагає співпідпису, публікується та має юридичну силу лише після його спільного підписання. Відповідно Уряд несе політичну відповідальність за підписаний акт Президента[46]. Таким чином, акти Президента виступають значною частиною механізму його компетенції. Д.Л. Златопольський у своїй роботі, визначив, що реалізація завдань будь-якого державного органу, впровадження його зусиль в життя та відповідну практику будівництва держави відбувається саме за допомогою правових актів[39,с.114].

Також хотілося б зазначити кілька зауважень, що стосуються права законодавчої ініціативи Президента. Як правило у нормах Конституції республіканської форми правління право законодавчої ініціативи є одним із прав Президента. Згідно із першою редакцією Конституції Грузії 1995 року, Президент виступав суб'єктом, який мав такі ж права, як інші суб'єкти законодавчої ініціативи. Однак, внаслідок змін, які відбулися 2004 року, таке право формально скоротилося. Пункт 1 статті 65 отримав таке формулювання: «Право на законодавчу ініціативу Президент Грузії має тільки в особливих випадках». При цьому, Парламент жодного разу не здійснив розгляду особливостей відповідного випадку, як певної передумови законодавчої ініціативи Президента, оскільки в нормах Конституції не існує будь-якого іншого механізму контролю у зв'язку з таким питанням реалізація

даного права Президентом завжди розглядалася Парламентом, як «особливий випадок».

Сьогодні ж норми Конституції пунктом 1 статті 45 визначають право законодавчої ініціативи має безпосередньо Уряд, члени Парламенту, парламентська фракція, парламентський комітет, вищі представницькі органи автономних республік Абхазії та Аджарії і не менше 25 000 виборців. Серед переліку уповноважених суб'єктів на здійснення законодавчої ініціативи Президента Грузії не визначено[46].

Аналізуючи такі зміни, слід констатувати, що вони спрямовані були на здійснення певної трансформації Грузії з президентської республіки на парламентську. В їх рамках здійснюється певна формалізація повноважень Президента в процесі комплектування Уряду. У такому разі, він вважається «відстороненим» від здійснення виконавчої влади та «виключений» з бюджетного процесу. Розглядаючи конституційні зміни, що відбувалися в Грузії, не можна не зупинитися на ряді особливостей, які не характерні для традиційного розуміння моделі парламентської республіки. Серед них можна виділити серйозну ослаблену роль Парламенту в сфері контролю за діяльністю виконавчої влади. І, навпаки, істотно посилені політичні позиції Прем'єр-міністра в системі влади та управління. Тому, виходячи з цього, можна вважати, що Президент фактично не користується конституційними повноваженнями, властивими для провідного політичного актора - лідера нації[59, с.17].

Припинення повноважень Президента Грузії передбачені конституційно-правовими нормами, які визначаються статтею 51 Конституції, однак норми досить не конкретизовані, що у свою чергу викликає низку проблем. Повноваження Президента Грузії припиняються і повноваження новообраного Президента Грузії починаються з моменту складання присяги новообраним Президентом Грузії. Також конституційно-правові норми Конституції Грузії не закріплюють конкретні підстави дострокового припинення повноважень. Однак стаття 51 Конституції

визначає, що: «У разі неможливості здійснювати Президентом Грузії свої повноваження або у разі дострокового припинення повноважень Президента Грузії, обов'язки Президента виконує Голова Парламенту»[46].

В результаті проведеного аналізу слід констатувати, що формування та еволюція конституційно-правової регламентації статусу та повноважень Президента Грузії проходила в певних умовах найскладніших соціально-політичних трансформацій, які характеризуються розпадом Радянського Союзу, здобуттям незалежності та побудови суверенної державності. Найважливішою рисою цих процесів виступала гостра політична конкуренція та кон'юнктура, яка багато в чому підмінила собою об'єктивну суть конституційно-правових концепцій.

РОЗДІЛ IV. Оптимізація інституту президента.

4.1. Політико-правові засади оптимізації інституту президента в Україні та Грузії

Сьогодні Президент виступає провідним гравцем на політичній сцені, навіть там, де він виконує в більшій мірі церемоніальні функції. Президент – значимий суб'єкт політики, від рішень та дій якого залежить політичний курс країни. Сучасний світ достатньо швидко розвивається, стає більш складнішим та певним чином турбулентним і є повним нових загроз та викликів. Відповідно в таких умовах роль Президента істотно зростає, і на нього покладаються з боку суспільства досить великі надії. Однією із відповідей на вимогу часу є експериментування з формами правління, яка є притаманною кожній країні і створення достатньо нетипових конструкцій влади з метою відповідного підвищення цінностей інституту президента. Відбувається зростання ролі особистості в політиці і відбувається певна персоналізація влади.

Кожний Президент як в Україні, так і в Грузії у період свого правління зміг наповнити інститут президента новим значенням та відповідними ефектами, неповторним стилем правління, а також наданням власних унікальних рис, що пов'язані з індивідуальними рисами особистості президентів. Справедливо зазначає, В.А. Зорін, що кожен новий Президент здійснює характерну трансформацію своєї ролі, тим самим пристосовує президентство до особливостей своєї особистості. Якщо сам інститут президента є стійкою величиною в рамках дії однієї Конституції, то на не інституціональному рівні родовими характеристиками Президента виступає мінливість та залежність від особистісних характеристик конкретних «виконавців» конституційних повноважень Президента[40, с.7].

Процес триваючої конституційної модернізації в Україні досить логічно пов'язаний саме із удосконаленням системи публічної влади в цілому, оптимізацією її структури та відповідно формуванням нових, більш

ефективних механізмів взаємодії її головних елементів, так і з більш чітким уточненням ролі і конституційно-правового статусу окремих органів державної влади. Відповідно одним із досить важливих та ключових суб'єктів процесу реалізації державної влади в Україні є глава держави, що в свою чергу робить інститут президента важливою частиною загального реформування системи державної влади в Україні, що здатний забезпечити успішність конституційної реформи в цілому.

Інститут президента, що функціонує в Україні з 1991 року і який у своєму розвитку пройшов певні етапи свого становлення, сьогодні ж, після останніх виборів Президента України, що відбулися 2019 року, перебуває у стані чергової трансформації. Етапи розвитку інституту президента, а саме 2004, 2010 та 2014 року були зумовлені передусім конституційними змінами, що відбувалися на той час в країні. Сьогодні етапи становлення інституту пов'язані із результатами трансформацій саме політичної системи України. Це можна спостерігати у збільшенні повноважень Президента України (в умовах незмінності парламентсько-президентської форми правління), а також у реальному використанні низки інструментів впливу на Парламент, значній участі глави держави у формуванні виконавчої влади і подання Президентом України низки законопроектів про внесення змін до Конституції України.

Однак, незважаючи на те, що конституційна реформа статусу Президента України формально не відбулася, але в той же час, такі факти можуть свідчити про появу достатньо нового етапу у розвитку інституту Президента України. При цьому варто зазначити, що конституційний статус Президента передовсім, як глави держави та існуюча в Україні парламентсько-президентська форма правління, зовсім не означають, що Президент України позбавлений повноважень і, тим більше, реального впливу на виконавчу владу. Навпаки, саме після президентських та парламентських виборів, що відбулися у 2019 році такий вплив тільки відповідним чином розпочинає посилюватися. Відповідно, це у свою чергу

зумовлює щодо подальшого дослідження особливостей розвитку інституту президента уже на сучасному етапі, що відбувається із урахуванням останніх особливостей та впливу політико-правових чинників.

Фактичний статус Президента України після виборів 2019 року розпочав достатньо стрімко змінюватися в бік посилення його позиції у сферах функціонування саме законодавчої та виконавчої влади. Обрана чинним Президентом модель внутрішньої та зовнішньої політики характеризується досить великим акцентом уваги саме на внутрішньодержавних питаннях, а не на зовнішньополітичних відносинах, що було традиційним інституту президента раніше.

Існуюча конституційна концепція здійснює свою реалізацію на практиці саме за посередництвом цілісного законодавства та відповідно інституційного механізму. При цьому, ступінь реалізованості такої концепції насамперед свідчить про ефективність такого механізму. Концепція президентської влади у такому випадку не є винятком, відповідно вона здійснює свою реалізацію через інститут президентських виборів, повноважень Президента України, його діяльності саме у рамках різних предметів відання і також інститут припинення повноважень глави держави.

Функціонування інституту президента в Україні свідчить про існування досить гострих проблем в усіх зазначених сферах. Наприклад, проблема президентських виборів досить гостро стояла у 2004 році, однак така проблема є притаманною практично кожному президентському виборчому процесі. Проблема виконання Президентом повноважень, прямо не передбачених Конституцією всупереч юридичним позиціям Конституційного Суду України є характерною практично усьому часу функціонування інституту президента в Україні.

Як зазначає М.Кармазіна інститут президента в Україні сьогодні є гіпертрофованим, що у своїй поточній діяльності значно виходить за межі своїх і без того широких повноважень, фактично виконуючи роль вищого органу виконавчої влади [44]

Характеризуючи специфіку функціонування та реальний конституційно-правовий статус Президента України, як в конституційній історії незалежної України, так і сьогодні він залишається одним із найвпливовіших інститутів державного управління[80, с.312]. Відповідно до норм Конституції України він є главою держави і виступає від її імені, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержанням Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Крім цього, за період існування незалежного державотворення інститут президента не мав відповідного законодавчого регулювання, Закон Української РСР «Про Президента Української РСР» №1295- XII від 5 липня 1991 року, давно є застарілим, як морально, юридично так і технічно[33]. Спроби прийняття окремих законодавчих актів, які здійснювали б регулювання діяльності Президента, а також певні аспекти щодо набуття та припинення повноважень Президента України, не призводили до позитивного результату

Фактично в Україні був прийнятий лише Закон України «Про вибори Президента України», але і цей законодавчий акт був досить нестабільним і підлягав змінам під кожні вибори Президента України у результаті чого він втратив свою чинність. Порівняно із Грузією, регулювання виборів Президента Грузії відбувається на підставі органічного Закону «Про вибори Президента Грузії» від 09.09.1995 року. Однак, положення закону є досить застарілими, так як останні зміни були внесені 2001 року, а інститут президента з останньою конституційною реформою докорінно змінився. При цьому, було змінено порядок обрання Президента Грузії, що у свою чергу такі поправки викликають розбіжності у законодавстві та виникнення нових наукових дискусій.

Паралельно з розробкою політичної реформи 2004 року, велика кількість вітчизняних науковців обґрунтували доцільність здійснити прийняття спеціального закону, який би достатньо здійснював регулювання функціонування інституту президента в Україні. Такі пропозиції

виглядають слушними саме в контексті конституційної модернізації. Справді, зараз є необхідним не лише загальне конституційне визначення місця і статусу Президента України саме в контексті моделі організації та функціонування державної влади, але і відповідна розробка тих норм, які б могли конкретизувати статус та повноваження Президента України у відповідному спеціальному законодавчому акті.

Що ж стосується інституту президента в Грузії, варто визначити, що з моменту його становлення і сьогодні незважаючи на те, що Грузія оголосила остаточний перехід до парламентської форми державного правління, пристрасі навколо президентської посади не вщухають, так як він ототожнюється безпосередньо з владою.

За підсумками чверті століття державної незалежності, Грузія постає саме як країна з досить бурхливим та наповненою втратами минулого, невизначеними за своїм характером змінами в сьогоденні, але аж ніяк не безнадійним майбутнім. Сучасну Грузію не можна назвати як «нездійсненим формуванням», але в свою чергу проблематично говорити про неї як про успішну державу. За роки незалежності вона пройшла значно великий та тривалий шлях від національного романтизму та ілюзій щодо «втечі» від СРСР, в якому спостерігалися основи для стабільності та процвітання, до прагматичної політики. При цьому, за весь цей час було чимало зроблено і для побудови демократичних інститутів[95,с.131].

Останні президентські вибори, що відбулися у 2018 році виступають яскравим показником політичних зрушень в країні. Це останні президентські вибори в країні, що проходили шляхом прямого народного голосування.

Конституційні реформи виступають певним трендом останніх років в більшості країн Південного Кавказу, і відповідно у цьому випадку Грузія не є виключенням. Внесення змін в Конституцію ініціювалися саме з метою збереження відповідної влади саме за домінуючою політичною силою. Проведена в країні до президентських виборів конституційна реформа, значно змінює становище Президента Грузії як глави держави.

Конституційні поправки, що вступили в силу після президентських виборів 2018 року передбачали зміну обрання Президента Грузії і відповідно перехід країни до парламентської форми правління. Повноваження Президента підлягали значному обмеженні. Президент залишається главою Грузинської держави, гарантом єдності та національної незалежності країни, Верховним головнокомандувачем силами оборони Грузії та здійснює представництво Грузії у зовнішніх зносинах. Однак, Президент позбавляється повноважень щодо визначення внутрішньої та зовнішньої політики, не має права законодавчої ініціативи і припинення виданих урядом нормативних актів.

Порядок обрання Президента Грузії буде наступним: розпочинаючи з 2024 року, коли відбудуться наступні президентські вибори в країні, Президента буде обирати Виборча колегія, яка складається з 300 осіб (150 депутатів і 150 представників місцевих органів самоврядування). До складу Виборчої колегії входять усі члени Парламенту Грузії і вищих представницьких органів Абхазької і Аджарської автономної республіки. Щодо інших членів зі складу представницьких органів місцевого самоврядування висувають відповідні політичні партії згідно із наданими квотами, визначених Центральною виборчою комісією Грузії на підставі органічного закону. Квоти виділяють із дотриманням саме принципу пропорційного географічного представництва і відповідно до пропорції за підсумками виборів місцевого самоврядування, проведених в пропорційному порядку.

Конституційна реформа, продемонструвала певну зростаючу напруженість між правлячою партією, Президентом Грузії та опозицією. Попри те, що поправки до Конституції Грузії здійснюються в певних рамках демократичних реформ, переходу Грузії до парламентської форми правління, відповідно зростає ризик консолідації влади саме в руках домінуючої партії. Тим самим, вибори Президента Грузії, незважаючи на його номінальну роль, можуть стати досить важливим індикатором народного схвалення або

відповідного невдоволення політичними, соціальними, економічними перетвореннями останніх років.

Такі зміни передбачали насамперед зближення законодавства країни до європейських норм, тобто саме до курсу Грузії на виконання Угоди про асоціацію з Європейським союзом і відповідних демократичних реформ. При цьому, така обставина лише частково знижує певні політичні ризики, тому що Європейський союз в даному випадку виступає саме в ролі певного порадики та критика, але безпосередньо не впливає на законодавчі зміни.

Сучасна політична історія Грузія складається тим, що вона весь час піддається певним випробовуванням, перевіряється на міцність її складових, як політична еліта, Уряд, партії, Прем'єр-міністр та Президент. Хоч і країна намагається вирішити усі існуючі політичні проблеми, однак залишається чимало невирішених проблем, що певним чином здійснюють певний вплив саме на інститут президента. При цьому, на порядку денному все ще стоїть завдання щодо формування громадського суспільства і правової держави, щоб претендувати на право вважатися справді сучасною та розвиненою державою.

Сучасний інститут президента зазнає великої кількості постійних змін, які пов'язані з відповідним підвищенням ролі Президента як у внутрішніх, так і в міжнародних процесах. Однак, при цьому спостерігається і значне скорочення повноважень Президента, що в результаті інститут президента стає все слабшим порівняно з іншими гілками державної влади. Сьогодні ж Президент розглядається не тільки як глава держави і керівник виконавчої влади, а й як національний лідер, який виконує значну функцію єднання та згуртування суспільства. Відповідаючи на певні виклики часу, Президент стає так званим «духовним» лідером та антикризовим керуючим. Для реалізації нових завдань, що стоять перед Президентом держава, як правило наділяє їх все новими повноваженнями, які оформляються юридично і реалізуються фактично на неформальному рівні. Звідси виникає певна

проблема сильної президентської влади, з якою стикаються багато країн світу республіканської форми правління.

4.2. Основні напрями вдосконалення інституту президента в Україні та Грузії

Вивчення та аналіз політичного досвіду країн дозволяє виділити цілий ряд загальносвітових тенденцій розвитку та функціонування інституту президента. Однак, мова не йде про те, що такі риси характерні всім без винятку державам, в одних країнах позначені нижче тенденції проявляються сильно, в інших слабо, а в третіх вони можуть бути взагалі відсутні. Зупинимося докладніше на цих тенденціях.

1. Поява нових ролей та розширення функцій Президента.

Як правило, Президент виконує цілий ряд традиційних ролей, які відповідно прописані конституційно-правовими нормами конкретної держави. У свою чергу, він виступає главою держави, главою виконавчої влади, главою Уряду (в президентських республіках), а також визначає зовнішньополітичний курс і головним «законодавцем», що вносить відповідні законопроекти на розгляд Парламенту і підписує прийняті закони. Однак, до цих існуючих ролей Президента додаються нові, які певним чином не були закріплені за ним. Сьогодні ж Президент виступає так званим головним ідеологом держави, що не тільки транслює цінності, а й певним чином об'єднує людей під їх «знаменами». Це відповідно можуть бути як класичні ідеології (ліберальна демократія, соціал-демократія, консерватизм та ін.) так і деякі інші ідеї (суверенітет, патріотизм, свобода та ін.) на базі яких здійснюється формування загальнонаціональної громадської ідентичності. Крім цього, Президент розглядається як антикризовий керівник, що здатний успішно вивести державний «корабель» з економічної, фінансової чи політичної кризи. Суспільство висуває до Президента досить високі вимоги, що стосуються не тільки його особистості, але і його діяльності на своїй посаді.

2. Зростання обсягу президентської влади, домінування Президента в рамках трикутника «Президент – Уряд – Парламент».

Президент в умовах президентської чи змішаної форми правління за Конституцією володіє великим обсягом влади. Виняток становлять Президент в парламентських республіках, де прийнято говорити, що вони «царюють, але не правлять». При цьому, прагнення розширити свої повноваження спостерігається майже у кожній країні, незалежно від політичного режиму. У свій час відомий американський політолог Х.Лінц висунув гіпотезу про так звану «небезпеку» президентської системи для розвитку демократії і переваги парламентської системи перед президентською[104,с.51]. До недоліків Лінц відносив відсутність тимчасової гнучкості, мажоритарної тенденції, подвійна демократична легітимність Президента та Парламенту, заохочення політичних аутсайдерів, відсутність арбітражу, схильність до утвердження режиму особистої влади та нестабільність і неефективність системи[30,с.24]. Країни із сильним Президентом мають тенденції до формування персоналізму, послаблюють опозицію, знижують конкурентність виборчого процесу. Практика говорить про те, що домінуюче становище Президента в політичній системі веде до поляризації в суспільстві, зростання суспільного невдоволення та політичних криз.

3. Зміна терміну президентських повноважень і тенденції безстрокової президентської влади[86,с.240].

В останні десятиліття в ряді країн були змінені терміни президентських повноважень в бік зменшення (наприклад Франція) або збільшення (наприклад Казахстан, Узбекистан та Росія). Однак, який строк є найбільш оптимальним для посади Президента, однозначної відповіді немає. Межі «розумного» президентського терміну правління розрізняються в різних країнах і залежать від традицій та культури. Головне, щоб президентська влада обмежувалася певним часом. Обмеження для Президентів вводиться і для кількості термінів перебування при владі. Найбільш поширеним є

обмеження, при якому одна особа не може займати посаду Президента більше двох років поспіль.

Один із найбільш поширених прийомів – «правильний» підрахунок термінів знаходження Президента на посаді шляхом прийняття нової Конституції або відповідного внесення змін до чинної Конституції, після чого розпочинається новий відлік термінів. Так як перший термін розпочався ще до прийняття нового закону, то він як правило не зараховується і діючий Президент може знову балотуватися на наступний президентський термін, який юридично вважається другим. Так на пострадянському просторі така спроба була використана Леонідом Кучмою в Україні, Олександром Лукашенком в Білорусії, Нурсултаном Назарбаєвим в Казахстані[28,с.19].

4. Наступництво та контрольована передача президентської влади.

Предметом «турботи» лідерів низки країн є саме спадкоємність влади і процес контролювання передачі влади так званому «наступнику». Однак, інститут «наступництва» за своєю природою повністю суперечить «духу» виборності та змінюваності влади. Тим не менш, президенти вживають певні заходи щодо забезпечення бажаної для них «спадкоємності».

Особливості демократичного режиму – це певна можливість зміни Президента через механізм виборів. При цьому виникає феномен так званої «демократичної невизначеності», оскільки невідомо, хто стане переможцем і відповідно обійматиме посаду Президента. При режимі з дефіцитом демократії політичний лідер та правляча еліта відповідно прагнуть забезпечити контрольовану передачу президентської влади саме для збереження свого домінуючого положення як в політиці так і в економіці[29,с.16]. При цьому часто, виділяють кілька моделей контрольованої передачі президентської влади:

а) передача влади «у спадок» одному із родичів – синові, дочці або дружині;

б) Президент залишає свій пост але продовжує контролювати ситуацію, перебуваючи на іншій державній посаді;

в) Президент зіштовхується з обмеженням по термінах, але при цьому не бажає змінювати Конституцію, тому готує надійного та відданого послідовника на свій пост на один рік, а після його закінчення повертається на посаду Президента;

г) передача влади послідовнику відбувається разом із повним відходом від справ, у результаті чого надаються надійні інституційні гарантії;

д) зміна форми правління з президентської на парламентську, в якій Прем'єр-міністр грає ключову роль, і на посаду глави Уряду презентує колишній Президент (такі невдалі спроби були здійсненні Міхеїлом Саакашвілі в Грузії саме 2012 року)[29].

5. Суспільний запит щодо відповідальності Президента, розширення використання імпичменту, як способу усунення Президента.

Практика цілого ряду країн, демонструє те, що імпичмент став розглядатися як певна форма відповідальності Президента, в основі якої лежать переважно політичні міркування. Вважається, що на відміну від Прем'єр-міністра, Президент – постійна величина в політичному процесі, і він не може бути зміщений з політичних мотивів так, як в парламентських системах відносно легко зміщується глава Уряду.

Сьогодні Президент в тій чи іншій країні виступає однією із найвпливовіших фігур в житті країни, займає особливе місце в системі органів державної влади, будучи «обличчям» держави. Саме від нього залежить проведені в країні реформи та відповідні перетворення. Роль, яку займає інститут президента в житті країни, дозволяє зробити висновок, що від розвитку даного інститут багато в чому залежить доля всієї країни.

Інститут президента в Україна та Грузії є порівняно молодим, але за час свого існування він уже не раз модифікувався, що справило значний вплив на всі процеси, що відбуваються в країнах. Тому велика кількість сучасних політологів та політичних діячів стверджують, що в країнах існує певний перехідний період, який ще не завершився. Конституційні конструкції та моделі проходять випробовування практикою в умовах, що

змінюються в соціальних, політичних та економічних умовах, при цьому виявляються їх недоліки та певні «перекоси», що вимагають відповідного коригування.

Для країн, принаймні на найближчу перспективу, до завершення так званого перехідного періоду необхідним та безальтернативним варіантом є «сильний» інститут президента в рамках напівпрезидентської (змішаної) форми правління. Говорячи про «силу» Президента, варто погодитися з думкою відомого французького правознавця М.Лесажа, що «сильний» Президент – тільки той, який спирається на Уряд, що має достатню підтримку в Парламенті, тому що вона сформована парламентською більшістю. У разі виникнення конфлікту між Президентом та Урядом неминуче підриває всю систему державної влади, а й абсолютно «безконфліктна єдність загрожує перерости в елементарну політичну атрофію», що відповідно теж може призвести до дуже сумних наслідків.

Правове поле, що існує в Україні дозволяє інституту президента залишатися домінуючим елементом політичної системи завдяки таким повноваженням, зокрема, як: представницькі; щодо забезпечення державної незалежності, національної безпеки та оборони; у сфері законодавства; щодо взаємовідносин з парламентом; пов'язані з призначенням на посади і звільненням з посад членів уряду, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та призначень у системі правосуддя [79,с.258].

Можна стверджувати, що інститут президента за період свого існування сьогодні перебуває на найвищому рівні свого розвитку. В.Мельниченко та Н.Плахотнюк зазначають, що потрібно звертати увагу на найреальніші перспективи розвитку інституту президента на території України, визначивши, що вони мають ґрунтуватися на певних положеннях:

1. наявність незаперечної пріоритетності розвитку України, як демократичної так і правової держави передбачає народовладний характер обрання та відповідного функціонування загальнонаціонального

представницького органу, і також наслідок впливу на реалізацію державного управління.

2. здійснити коригування Конституції України саме в тій частині, що стосується глави держави, що у свою чергу має бути поміркованим, обережним, і найголовніше – упорядкованим процесом.

3. глава держави має бути одноособовим державним органом, що наділений належними правами та обов'язками і який виступає невіддільною частиною цілісної та функціональної системи, що має діяти саме на основі, в межах наданої йому компетенції та у спосіб, що визначений Конституцією та іншими законодавчими актами України[60,с.21].

У результаті проведеного аналізу та вищезазначених положень, можна визначити, що основними напрями підвищення статусу інституту президента на території України має стати:

- удосконалення та відповідне прийняття нових нормативно-правових актів, які у свою чергу мають завдання, щодо здійснення системного регулювання суспільних відносин;

- забезпечення реалізації конституційних положень щодо визначення України, як правової, демократичної і також соціальної держави;

- коригування Конституції України відповідно у тій частині, що стосується глави держави, що має бути дуже зваженим та обережним, а головне – системним процесом.

- удосконалення правового регулювання взаємовідносин, насамперед Президента України із Верховною Радою України та іншими відповідними органами державної виконавчої влади тощо.

До 2018 року в Грузії можна було визначити, що інститут президента займає домінуюче становище в країні, однак поступовий перехід до парламентської форми правління значно змінює становище інституту президента. Глава держави, носить чисто номінально церемоніальний характер і відповідно не володіє реальними повноваженнями. Однак, такий перехід вимагає докорінної перебудови всього державного механізму, адже у

парламентських республіках Президент, як правило не обирається всенародно, основна роль у законодавчій роботі виконується не Парламентом, а Урядом. Тому, залишається тільки спостерігати за ефективністю та функціонуванням парламентської форми правління в Грузії.

Розглядаючи тенденції розвитку інституту президента в Україні, необхідно проаналізувати чи змінить у майбутньому Україна змішану форму правління на парламентську на прикладі Грузії. Безумовно, така форма правління має певні недоліки так і певні переваги для України. Насамперед, така модель правління характеризується ефективною взаємодією Парламенту та Уряду. Але її втілення в життя об'єктивно перешкоджає цілий ряд існуючих обставин. По-перше, у нас не завершився процес структурування Парламенту через певні ідеологічні розходження та інтереси парламентських груп. По-друге, в Україні низька кількість сильних політичних партій, які б мали чітку ідейну платформу і відповідно значну кількість своїх прихильників. По-третє, мало ймовірно видається перспектива обрання Президента України саме Парламентом, оскільки кандидатом на таку посаду має бути людина, діяльність якої не може викликати жодних конфліктів та суперечностей, і особа, що здатна виконувати роль загальнонаціонального лідера. Тому, запровадження парламентської форми правління є недоцільним для України, оскільки існує слабка партійна система, недотримання укладених угод між існуючими політичними силами, що відповідно стають причиною нестабільності Парламенту. А тому віддавати право Парламенту вирішувати головні питання розвитку держави просто є небезпечним[38,с.58].

Вище викладені аргументи дозволяють говорити про те, що для України найбільш прийнятною та найбільш ефективною формою правління залишається напівпрезидентська республіка[64,с.27]. Саме напівпрезидентська система правління ефективна в країнах, у яких існує недостатня суспільно-політична єдність, наявні конкуруючі та конфліктуючі політичні групи, зростає конфліктність у їх відносинах та існує необхідна

потреба структурної перебудови як політичного так і економічного устрою. При такій формі правління, Президент, виконує повноваження глави держави, при цьому володіє не тільки певними представницькими функціями, а й наділяється реальними можливостями впливу на державну політику країни.

У свою чергу Грузія випробувала всі форми правління – президентську, змішану та парламентську. При перших двох формах правління політичним лідером в країні «номер один» був Президент Грузії. Однак за парламентською формою правління, яка була обрана останньою в країні, Президенту надавалися лише формальні повноваження. Крім того, конституційні зміни характеризуються суттєвими особливостями, як правило не властиві для класичної парламентської республіки. Зокрема, це занадто ослаблена роль Парламенту в сфері контролю за діяльністю Прем'єр-міністра та Уряду. І навпаки, не зовсім адекватно укріплені політичні позиції Прем'єр-міністра в системі державної влади. За розвитком та функціонуванням інституту президента в Грузії при парламентській формі правління залишається лише спостерігати.

Однак, зміни, що були внесені до Конституції Конституційним законом «Про внесення змін і доповнень до Конституції Грузії», передбачаючи відповідний перерозподіл влади від Президента до Прем'єр-міністра і по суті, вони спрямовані були на зміну існуючої форми правління. Але поправки згідно з якими Президент визначається «гарантом єдності і національної незалежності країни», будучи абстрактною і позбавленою конкретності, може призвести до непередбачуваних результатів у політичне майбутнє країни. У результаті цього можна запропонувати деякі рекомендації щодо оптимізації поправок в Конституційному законі «Про внесення змін і доповнень до Конституції Грузії»:

1. президентські повноваження варто було б переглянути, оскільки в існуючій політичній ситуації не існує передумов того, що при вирішенні

конфлікту між Парламентом і Урядом Президент неупереджено виконує функцію так званого нейтрального арбітра

2. у Президента має бути присутнє загальне повноваження щодо ведення за згодою Уряду переговорів з іншими державами та укладення міжнародних договорів і угод. Президент парламентської республіки повинен користуватися повноваженнями на підписання лише певних договорів за згодою Уряду(наприклад, таких договорів, що пов'язані із входженням Грузії в міжнародну організацію чи міжнародний союз, стосується територіальної цілісності держави і зміни меж і т.д.)

3. у Президента має бути ексклюзивне повноваження щодо призначення вищого командування Збройних сил, а також право ініціювання законопроекту про структуру Збройних сил.

4. Президент не повинен виступати перед Парламентом з щорічною промовою (щорічним посланням) щодо найважливіших питань становища країни;

5. Президент, як фігура, що володіє функцією арбітра між законодавчою та виконавчою владою, не повинно надаватися право ініціювання законодавчих актів (право законодавчої ініціативи);

6. здійснити перегляд трирічного виборчого цензу осілості, що встановлений для кандидатів на пост Президента Грузії.

На закінчення варто визначити, що для Грузії на даному історичному етапі найбільш оптимальною може стати саме напівпрезидентська форма правління. Така система характеризується досить високим ступенем ефективності та стабільності, тому що відбувається поєднання багато важливих переваг саме президентської та парламентської системи. Головні з них – Президент обирається прямим всенародним голосуванням, а Уряд формується парламентською більшістю. При цьому, Президент та Уряд має незалежну легітимність та кожен з них діє, в межах своїх функцій та повноважень. Тим самим погоджуючи свою діяльність в рамках законодавчо зафіксованих процедур системи стримувань та противаг, і така системи

виконавчої влади, як правило характеризується формулою: «сильний Президент-сильний незалежний Уряд».

Практика зарубіжних країн дає зрозуміти, що кожна країна сама визначає, яку саме роль має відігравати Президент у її політичному житті. Досить поширене уявлення про те, що великими по території державами можна достатньо ефективно управляти за допомогою саме президентської форми правління. При цьому, в найбільших країнах світу, як США і Бразилія діє система президентського правління, а в Канаді та Австралії - система парламентського правління. З іншого боку, достатньо невеликі за розмірами держави, як Кіпр, Уругвай та Гондурас – встановили у себе президентську систему правління, а також великі європейські країни, як Федеративна Республіка Німеччина, Іспанія, Швеція та Італія є парламентарними республіками або монархіями.

Зрозуміло, що кожна із держав має свою достатньо велику національно-історичну особливість та традиції, що у свою чергу не можуть не позначитися на відповідному змісті та формі організації президентської влади, тут і не є виключенням Україна та Грузія. Крім цього, зарубіжна практика інституту президента свідчить про певну важливість такого інституту в тих чи інших політичних системах. Більш того, пост Президента є основоположним, тому для його зміцнення в політичній системі, необхідно, перш з все, стійка конституційна база президента та достатньо широка підтримка президентської влади в суспільстві. Тому, у такому разі в Конституціях та інших нормативно-правових актах повинні бути чітко визначенні статус глави держави, його повноваження, а також відповідні межі цих повноважень.

Таким чином, аналіз історії становлення інституту президента показав, що будь-яка форма республіки, чи то парламентська в Грузії та змішана в Україні, може забезпечити ефективність управлінської функції інституту президента. Говорячи сьогодні про тенденції розвитку інституту президента, не можна не помітити динамічне зростання ролі Президента в усіх сферах

життя держави та суспільства, хоч це і менш спостерігається в Грузії, але певне зростання все-таки присутнє. Сьогодні фігура «сильного» Президента, знаходить все більшу підтримку у більшості населення в силу певних ментальних особливостей, ціннісних уявлень про справедливість влади і про ті дії, які цю справедливість втілюють в життя. «Сильний Президент» не скасовує і не замінює існування інших інститутів в їх повноцінному вигляді.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до поставлених завдань наукового дослідження, проаналізовано джерела становлення та розвитку інституту президента в Україні та Грузії. Варто виділити основні положення та умовиводи здійсненого наукового дослідження:

1. Інститут президента, як частина політичної системи все частіше виступає значним об'єктом політичного аналізу. З розвитком та становленням усіх демократичних процесів, що відбувалися в Україні та Грузії саме з приводу функціонування інституту президента виникає значна кількість наукових дискусій серед представників політологічного співтовариства.

2. Форма державного правління виступає досить гнучким динамічним інститутом, що у свою чергу схильний до зміни в залежності від політичної кон'юнктури. Однак, не варто спрощувати існуючі різноманітні моделі організації влади, що мають свої історичні традиції та відповідну національну специфіку. Тому, як правило в країнах, що стали на шлях демократизації інститут президента став важливим елементом політичної системи. При цьому, главою держави здійснюється ініціювання різного роду реформ, що у свою чергу сприяють результативній демократизації та політичній модернізації суспільства, що є відповідним гарантом непорушності закріплених конституційних основ державного устрою

3. Проаналізувавши характерні особливості становлення та функціонування даного інституту, варто зазначити, що появі даного інституту передували відповідний розпад СРСР та утворення нових держав, які у свою чергу потребували інституційного оформлення своєї незалежності. Становлення та розвиток інституту президента має розумітися, як відповідний наслідок діалектичних процесів, а також існування постійної взаємодії влади та опору, що виражається саме в пошуку оптимальної та компромісної конфігурації відносин між правлячою елітою з однієї сторони та відповідними опозиційними акторами, з іншої сторони. Однак, у деяких пострадянських

політичних системах інституалізація президента виступала певним втіленням суспільних очікувань саме з приводу існування сильної централізованої влади, а також невід'ємною складовою легітимаційної стратегії нової політичної еліти.

4. Теоретичний аналіз цілком дозволяє говорити про те, що існування інституту президента залежить не тільки від конкретно визначених об'єктивних, а й від наявності суб'єктивних характеристик глави держави. Фундаментом існування ефективної моделі інституту президента у будь-якій державі є відповідно сильна особистість, що у свою чергу здатна приймати рішення і певним чином позиціонувати себе в політичному процесі. Однак, це насамперед стосується тих політичних систем, де інститут президента пов'язується з конкретною особистістю протягом декількох електоральних циклів. В результаті здійсненого аналізу діяльності Президентів, як в Україні так і в Грузії, стає очевидним, що їх відповідна персоналізація в політичному процесі дозволяє виступати суттєвим інструментом політичної легітимізації.

5. Статус Президента України та Грузії, що визначений нормами Конституції, дає достатні підстави вважати його певним уособленням державної влади загалом, а не окремих гілок влади, що насамперед зумовлюється колом певних повноважень, роллю та місцем Президента в системі органів державної влади. Президент діє як гарант Конституції щодо забезпечення відповідності внутрішньої та зовнішньої політики для інтересів держави. Крім цього, сьогодні існує недостатнє дослідження сфери гарантування державного суверенітету Президентом, а також державної цілісності, дотриманням прав і свобод людини і громадянина та важливого інституту відповідальності Президента. Саме такі повноваження є недостатньо врегульовані, як українським так і грузинським законодавством.

6. Проаналізувавши політико-правові засади оптимізації інституту президента, як в Україні так і в Грузії, варто визначити, що існує значна кількість проблем. Насамперед, ці проблеми стосуються не тільки його статусу, а також порядок виборів, повноваження та припинення його

діяльності. Тому, як в Україні так і в Грузії є необхідне прийняття законодавчого акту, який би повністю визначав статус глави держави. Існуючі законодавчі акти є застарілими та вимагають відповідних поправок та доповнень, які відповідали б конституційно-правовим нормам. Крім цього, прийняття нових законодавчих актів та внесення змін до існуючих, сприятимуть посиленню поваги до такого органу держави з боку суспільства, а також відповідному становленню країни як соціальної, правової та демократичної держави.

7.Перспективи розвитку інституту президента, як в Україні та Грузії, з однієї сторони, будуть зв'язуватися із певною здатністю влади та суспільства підтримувати консенсус відносно сприйняття політики діючого Президента. Однак, з іншої сторони, розвиток інституту на сучасному етапі функціонування можуть бути пов'язані із поведінкою оточення Президента. У такому разі, цілком ймовірно, що правляча верхівка може стати достатньо важливим актором у майбутніх змінах самого інституту президента, а також трансформації його структур та смислів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авакьян С. А. Президент РФ: эволюция конституционно-правового статуса // Вестник Московского университета. Серия Право, 1998. № 1. С. 15.
2. Аверьянов В.Б., Крупчан О.Д. Виконавча влада: конституційні засади і шляхи реформування. Харків, 1998. С. 52.
3. Березка С.В. Конституционно-правовой статус главы государства в России и в Украине: сравнительно-правовой аспект: Дисс. канд. юрид. наук. М., 2003.
4. Бондаренко К.П. Леонид Кучма: портрет на фоне эпохи. Харьков, 2007.
5. Борисов Н. А. Институт президента Украины : долгий путь к институционализации // ArsAdministrandi. Политика и политические науки. 2013. № 3. С. 40-57.
6. Валенсуэла А. Латинская Америка: кризис президентской власти.
URL :<http://old.russ.ru/antolog/predely/2-3/dem10.htm>
7. Вашакидзе Н.А. Особенности становления и изменения конституционного статуса Президента Грузии по Конституционному закону Грузии «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Грузии» от 15 октября 2010 г. Юридический мир. 2012. № 9. С.62–65.
8. Вегеш М. М. Політологія / М. Вегеш. – К.: Знання, 2008. –| 384 с
9. Віддемократіїдо авторитаризму. Аналіз президентстваВіктораЮщенка / М. Михальченко, В. Бушанський // Політичний менеджмент. – 2010. – № 1. – С. 3-18.
10. ВісникКонституційного Суда України. 2010. № 5.
11. Вступила в силу новая редакция конституции Грузии: что изменилось //<https://www.newsgeorgia.ge/vstupila-v-silu-novaya-redaktsiyakonstitutsii-gruzii-chto-izmenilos/>
12. Государственная власть Грузии на центральном уровне: баланс между ее ветвями / [В. Хмаладзе, А. Деметрашвили, А. Налбандов и др.]. //

- Кавказкий институт мира, демократии и развития [Текст] / Международный институт демократии и содействия выборам. — [Б. г. : б. и.], 2005. — С. 9.
13. Гоциридзе Р., Канделаки О. Гавленианиджгупеби да корупциасакартвелоши (груз.яз.). — Тбилиси, 2001.
14. Грузия застряла на пути демократии. — Режим доступа: <http://www.medianews.ge/rus/print/16070.html>
15. Гулиев А. Д. Институт президентства в противодействии международному терроризму: сравнительно-правовой анализ законодательств Украины и Азербайджанской Республики. Киев. : НАУ, 2012. С. 146.
16. Данилин И. Архангелы Михаила // Профиль. — 05.04.2004. — № 13.
17. Дегтев Г.В. Становление и развитие института президентства в России: теоретико-правовые и конституционные основы. – М.: Юрист, 2005.
18. Декларація про державний суверенітет // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР).- 1990.- №31. – СТ.429.
19. Долидзе В. Власть и «Революция» в постсоветской Грузии // Центральная Азия и Кавказ. — 2007. — № 2(50)
20. Еволюція влади : збірник публікацій / [Горлов А. Ф., Королюк В. О., Лавренюк С. І., Шевчук Ю. В.]. – 2-е вид., доп. – К. : Київська правда, 2008. – 552 с
21. Егоров В. Г. Выборы, президентализм и парламентаризм в политических системах новых независимых государств // Вестник МГОУ. Серия «История и политические науки», 2013. № 5. Т. 2. С. 134-150.
22. Жабров А. В. К вопросу о базовых моделях института президентализма в демократизирующихся политических системах // Вестник МГГУ им. Шолохова. Серия «История, политология». 2013. № 2. С. 87.
23. Жабров А. В. Эволюция института президентализма в современной России // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. 2010. № 2. С. 227-236.

24. Жильцов С.С. Украина: 20 лет пути независимости. Правовое оформление независимости. М., 2012.
25. Жильцов С.С. Истоки современного украинского национализма // Вестник РУДН. Серия «Политология». 2014. № 4.
26. Жильцов С.С. Постсоветское пространство: тенденции развития. М.: Эдель-М., 2001
27. Жильцов С.С. Украина. Перегрузка. М.: Восток-Запад, 2009.
28. Зазнаев О.И. Институт президентства в условиях политической турбулентности: общемировые тенденции // Казанский социально-гуманитарный вестник. – 2020. – № 2 (43). – С. 19-25.
29. Зазнаев О.И., Сидоров В.В. Модели контролируемой передачи президентской власти // Политическая наука. 2019. № 4. С. 16.
30. Зазнаев О.И., Сидоров В.В. Президентские системы на постсоветском пространстве: верна ли гипотеза Хуана Линца? // Вестник РГГУ. Серия «Политология. История. Международные отношения». 2018. № 4 (14). С. 24
31. Закон від 01.07.2012411-VI. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Документ 2411-17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
32. Закон від 05.07.1991 №1293-XII Закон УРСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР». Документ 1293-12, перша редакція. – [Електронний ресурс] — URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1293-12/ed19910705>
33. Закон від 05.07.1991 №1295-XII. Закон УРСР «Про Президента Української РСР». Документ 1295-12. – [Електронний ресурс] – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1295-12>
34. Закон від 05.07.1991 №1297-XII Закон України «Про вибори Президента України». Документ 1297-12. – [Електронний ресурс] – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1297-12>

35. Закон від 17.09.1991 №1554-ХІІ Закон України «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР». Документ 1554-12. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1554-12>
36. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Конституція України. Документ 254к/96-вр, [Електронний ресурс]–URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ed19960628>
37. Закон Республики Грузия об учреждении поста Президента Республики Грузия и внесении в связи с этим изменений и дополнений в Конституцию Республики Грузия. 14 апреля 1991 г.// Ведомости Верховного Совета Республики Грузия. 1991, №4. С. 139 - 144.
38. Зелінська М. Можливі моделі розвитку інституту президентства в Україні [Текст] / М. Зелінська // Політичний менеджмент – 2007. - №3 (24). – С. 58-64
39. Златопольский Д. Л. История государства и права зарубежных стран. М.: Юнити-Дана, 2008. С. 114
40. Зорин В. А. Роль личностного фактора в становлении президентства в России, Украине и Белоруссии: политико-психологический анализ личностей В. В. Путина, Л. Д. Кучмы и А. Г. Лукашенко: М, 2003. С. 7
41. Каллаген Т. Е. Конституційне право Російської Федерації. Курс лекцій. М.: ВолтерсКлувер, 2010. С. 28.
42. Канатбек А. Институт президентской власти: понятийный аппарат и научные подходы.
43. Кара-Мурза С. Экспорт революции. Ющенко, Саакашвили... М.: Алгоритм, 2005.
44. Кармазіна М. С. Президентство: український варіант / Кармазіна М. С. – К., 2007. – 365 с.
45. Конституционные преобразования в Украине: история, теория и практика: монография / М. Ф. Орзих, В. Н. Шаповал [и др]; под ред.. М. Ф. Орзиха — К.: ЮринкомИнтер, 2013. – 512с.

46. Конституция Грузии [Электронный ресурс]. — Режим доступа :<https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346?publication=36>
47. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України [Электронный ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1к-95вр> (дата обращения: 15.07.2013).
48. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України, 8 червня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 18. - Ст. 24. - С. 387 - 413.
49. Краснов М. А. Глава держави: рецепція ідеї "батьківства" // Громадянське суспільство і права держави. 2008. № 6. С. 33
50. Кривенко Л.Т. Законодавча влада України; Теоретичні проблеми конституційного статусу Президента України // Проблеми реалізації Конституції України: Теорія і практика. Київ, 2003. С. 242.
51. Кувалдин В. Б. От полупрезидентской республики – к суперпрезидентству // Этика успеха: Вестник исследователей, консультантов и ЛПР. Выпуск 5. 1995. С. 70.
52. Кузнецов Е.Л. Из истории создания института президента СССР // Государство и право, 1996. № 2.
53. Кучма Л.Д. Вірю в український народ: вибр. ст., виступи, 1994-2000. Київ, 2000.
54. Кынев А. В. Институт президентства в странах Восточной и Центральной Европы как индикатор процесса политической трансформации // Политические исследования. 2002. № 2. С. 129.
55. Лазарев Б. М. Президент СССР // Советское государство и право. 1990. № 7. С. 3.
56. Линц Х. Дж. Опасности президентства. URL :<http://old.russ.ru/antolog/predely/2-3/dem14.htm>.

57. Литвин В. Украина: политика, политики, власть. На фоне политического портрета Л. Кравчука. – К.: Издательский Дом «Альтернативы», 1997. – 335 с
58. Маркузе Г. Критическая теория общества // Избранные работы по философии и социальной критике. Составители Э. Финберг, У. Лейссс. М.: Астрель, 2011.
59. Мелкадзе О. . Конституционализм. Тб.: издательство Тбилисского университета, 2005. С. 17.
60. Мельниченко В., Плахотнюк Н. Институт президентства в Україні стан та перспектив розвитку. Право України. 2009. № 12. С. 18–29.
61. Новейший политологический словарь / авт.-сост. Д. Е. Погорелый, В. Ю. Фесенко, К. В. Филиппов. Ростов н/Д. : Феникс, 2010. С. 197.
62. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М., 1997, .190 с.
63. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І. стосовно Рішення Конституційного Суду [...] Конституційний Суд; Окрема думка від 05.10.2010. Документ па20d710-10.
64. Петришин О. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики [Текст] / Петришин О., Серьогіна С. // Право України. – 2009. - №10. – С. 27-38
65. Плахотнюк Н. Г. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток: монографія / Н. Г. Плахотнюк, В. І. Мельниченко; НАДУ при Президентіві України. – К.: Видавн. дім «Максімум», 2004. – 126 с.
66. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін.; Гол.ред. В. М. Литвин. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 988 с.
67. Політологія: історія та теорія: Підручник / П. П. Шляхтун. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 472 с.
68. Попытки государственных переворотов в странах СНГ. Справка. Онлайн документ: <http://ria.ru/spravka/20060302/43873865.html>

69. Постанова від 21.06.1991 № 1228-ХІІ. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про вибори Президента Української РСР».
70. Про винесення на всенароднеобговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» [Електронний ресурс]: указ Президента України від 6 березня 2003 р. № 197/2003. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/197/2003>
71. Про засади державної мовної політики // Верховна Рада України; Закон від 03.07.2012 № 5029-VI. Документ 5029-17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
72. Проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України”: на всенароднеобговорення. – К. : Преса України, 2003. – 80 с.
73. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Документ v020p710-10.
74. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 103 і 108 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) від 27 березня 2000 р. № 3-рп/2000.
75. Российский эксперт о президентах Армении, Азербайджана и Грузии. Новости Армении - NEWS.am. [Електронний ресурс]. URL: <http://news.am/rus/news/88290.html>.
76. Рудич Ф. М. Президенти сучасної України. – [Електронний ресурс] – URL: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_89/rudych_presydeny.pdf

77. Сартори Д. Искажение концептов в сравнительной политологии // Полис. 2003. № 4. С. 153.
78. Скаков А.Ю. Внутривнутриполитическая ситуация в Грузии // Грузия: проблемы и перспективы развития / Под ред. Е.М. Кожокина. — М., 2002. — Т. 2.
79. Скіль С. В. Вдосконалення механізму взаємодії вищих органів державної влади як напрями підвищення ефективності управління інституту президентства в Україні [Текст] / С. В. Скіль // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. - 2013. – Вип. 1. – С. 258.
80. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України : акад. вид. / О. В. Скрипнюк. – Х. : Право, 2009. – С. 312.
81. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному управлінні : монографія / В. В. Сухонос. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – С. 135.
82. Тархан-Моурави Г. Политические партии в Грузии: Затянувшееся становление // Политическая наука. — 2006. — № 1.
83. Ткач Д. І. Роль суб'єктивного чинника у зовнішній політиці України за часів Президента Л.М. Кравчука / Д. Ткач // SocialandHumanSciences. Polish-Ukrainian scientific journal. – Вип.01. – 2017. – С.41а / Д. І. Ткач // Часопис «Персонал». – Вип.№6. – 2014. – С. 75-90.
84. Ткач Д. Роль суб'єктивного чинника у зовнішній політиці за часів президентства В. Ф. Януковича // Polsko-ukraińskie czasopismo naukowe. – № 03 (15).
85. Тойнби, А. Постыжение истории : пер. с англ. / А. Тойнби. — М., 2001. — С. 560—561.
86. Фарукшин М.Х. Сроки президентских полномочий, или Бессрочная верховная власть // Политическая наука. 2019. № 4. С. 240–261
87. Финько А. Выборы 2004 года: основные конфликты и их последствия // «Помаранчева революция». Версии, хроника, документы. Киев: Оптима, 2005.

88. Хутінаєв І. Д. Інститут Президента і проблеми формидержави // Реферативний журнал серія 4 "Держава і право". 1995. № 2. С. 12
89. Цит. по: Вачнадзе М., Гурули В., Бахтадзе М. История Грузии. [Текст]. - Тбилиси. 1993. С. 386.
90. Чедия Б. Дилемма грузинских выборов: трансформация политической системы или оформление нелиберальной демократии // Центральная Азия и Кавказ. — 2009. — № 1 (61).
91. Чернов В. Ю. Системы правления в Европе: классификация и сравнительный анализ на примере стран Евросоюза // Полития. 2008. № 1 (48). С. 154.
92. Шаповал В.М. Сравнительное конституционное право: Учеб.пособие. Киев, 2011. С. 269.
93. Шарп Дж. От диктатуры к демократии. URL: www.psyfactor.org/lib/sharp.htm (дата обращения 05.02.2018).
94. Шугарт М. С., Кэрри Дж. М. Президентские системы // Современная сравнительная политология. М. : Юрист, 1997. С. 200.
95. Эволюция постсоветского пространства: прошлое, настоящее, будущее : хрестоматия. – М.: НП РСМД, 2017. – 384 с. Ст..131
96. Boban, "Minimalist" concepts of semi-presidentialism: are Ukraine and Slovenia semi-presidential states?, "Političkamisao" 2007, vol XLIV, nr 5., s. 155-177. К. Matsuzato, Semipresidentialism in Ukraine: Institutional Centristism in Rampant Clan Politics, "Democratization" 2005, vol 1, s. 453-474.; О. Protsyk, Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine, "Problems of Post-Communism" 2005, vol 52, nr 5, s. 23-31.; Т. Jung-Hsiang, Sub-types of Semi-presidentialism and Political Deadlock, "French Politics" 2008, vol 6, s. 63.
97. Checking Executive Power: Presidential Impeachment in Comparative Perspective. Ed. by J.C.Baumgartner and N.Kada. Westport, CN, L.: Praeger, 2003. P.1.
98. Duverger M. Les Regimes Semi-Presidentiels. Paris, 1986. P. 49

99. Easton D. The Political System: An Inquiry into the State of Political Science. New York, 1953.
100. Huntington S. Political order in changing societies. New Haven and London: Yale University Press, 1968. P. 12.
101. Jones S. Adventures or Commanders: Civil-Military Relations in Georgia // Civil-Military Relations in the Soviet and Yugoslav Successor States / Ed. By DanapoulosC., Ziker D. — Westview Press, 1996.
102. Lijphart A. 1989. Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations. Paper presented to the Research Symposium «Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?», Georgetown University, Washington, 14-16.05.
103. Lijphart A. Democracies. New Haven (Conn.): Yale University Press, 1984. P. 66-71.
104. Linz J. The Perils of Presidentialism // Journal of Democracy. 1990. Vol. 1, № 1. P. 51–69.
105. March J. G., Olsen J. P. Rediscovering institutions: The organizational basis of politics. N. Y.: The Free Press, 1989. P. 5.
106. NDI polls: 72% of Georgians approve EU membership, 64%-NATO, Information Agency Agenda.ge, 16 Jan 2018. Retrieved on October 10, 2018.
107. Parsons T. Structure and process in modern societies. – Glencoe, III, 1960, p. 177.
108. საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი
oURL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32362?publication=0>